

4. A közvetítő intézmények

A kormányzati támogatások célba juttatását, a segélyezések célterületeinek megállapítását, a támogatási javaslatok felterjesztését a központi fórumokhoz, állami és társadalmi intézmények végezték. A négy év alatt az erdélyi társadalmi intézmények fejlesztése, új intézmények létrehozása, az intézményekben dolgozók szakmai felkészültségének javítása is része volt az integrációs kormányzati törekvéseknek. Ennek eszköze, az anyaországi intézmények hatáskörének kiterjesztése az erdélyi területekre, az állami intézményrendszer és az erdélyi társadalmi intézmények támogatása volt.

A támogatások célba juttatásának egyik formája a közigazgatási intézményrendszer felhasználásával történt. A kormányzati integrációs törekvések egyik fő kivitelezője a vármegyék törvényhatósága volt. A költségvetési alapok célirányos szétosztásával a helyi infrastrukturális fejlesztést, szociális segélyezést és a kulturális tevékenységet támogatták.

A kisvárosoknak, községeknek költségvetési alapokból fedezték a székházak, iskolák, napközi otthonok, kisdedővők, körorvosi lakások, egészségházak, népházak, járdák és közutak építési, javítási költségeit. A városokban már korábban létező tűzvédelmi eszközöket felújították, a nagyközségekben általánosították ezek beszerzését, tűzoltó szertárak építését. A községi távbeszélő állomások felszerelése szintén ezekben az években kezdődött.

Az állattenyésztés támogatására a törvényhatóság az állattenyésztési alap részére kedvezményes kamatozású, vagy kamatmentes kölcsönöket vett fel, majd gyakran ezek törlesztésért feliratokkal folyamodott a kormányzathoz. A vármegyei gazdasági egyesületeknek, a gazdasági felügyelőségeknek, állattenyésztő egyesületeknek költségvetési alapokat utaltak ki, más intézmények mellett a törvényhatóság is támogatta a gazdanapok, állat- és terménykiállítások szervezését.

A törvényhatóság gondot fordított egyesületek támogatására, egyházközségek segélyezésére, iskolán kívüli népművelési akciók (pl. főzőtanfolyamok háziasszonyok részére) támogatására, a nagyobb településeket bemutató idegenforgalmi prospektusok előállítására költségeire.

Az anyagi juttatásokon kívül az intézményfejlesztés része volt a közigazgatási képzés támogatása: a törvényhatóság segélyezte a községi jegyzői, segédjegyzői tanfolyamok résztvevőit. A közigazgatási intézményi munka újítását – és ezzel együtt az állam ellenőrző tevékenységének hatékonyabbá tételét – jelentették a különféle gazdasági tevékenységek, természeti erőforrások használatának szabályozására hozott rendeletek. A községi előjárások, közbirtokosságokat erdő-, legelő-, és apaállat tartási szabályrendeletek készítésére kötelezte a törvénykezés, szorgalmazta az erdő- és legelőtársulatok megalakítását, az ugarrendszer felszámolását.

A közigazgatási intézmények a Székelyföldön minden vármegegyében az állami integrációs törekvések végrehajtásának eszközei voltak. Ezek mellett azonban Erdélyben sajátos, a trianoni területen nem létező intézmények is részt vettek a visszacsatolt ország részen a kormányzat fejlesztéspolitikájának megvalósításában.

Az Erdélyrészi Gazdasági Tanács

Az EGT 1940. szeptember 14-én Teleki Pál miniszterelnök kezdeményezésére alakult, Kolozsváron: „feladata, hogy a katonai hatóságokkal, valamint a gazdasági minisztériumokkal szemben, mint legális adatgyűjtő, javaslattevő és tanácsadó szerv működjék.”⁶³ Teleki miniszterelnök az 1941. évi költségvetés előterjesztésekor mondott beszédében az EGT létrehozásáról a következőket mondotta: „Erdélyben olyan szervekre volt szükség és úgy kellett alakítani az ügyeket, hogy Erdély speciális érdekeit megóvjuk és istápoljuk... A legnagyobb súlyt vettem arra, hogy az erdélyi intézmények folytassák munkásságukat. Igyekeztem azzal adni

---

63 MOL. Z. 12.32. 110. Az Erdélyrészi Gazdasági Tanács jkv. 1940. szeptember 14.

kifejezést az eddigi munka értékelésének, hogy elsősorban nekik adom az első szót és a dolgok vezetését... Így létesítettem az Erdélyi Gazdasági Tanácsot, amelybe mindezeket a gazdasági intézményeket összefoglaltam.”⁶⁴ Az EGT közvetítői hatáskörébe az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület, az Erdélyrészi Hangya Szövetkezet és a kolozsvári „Szövetség” Gazdasági Hitelszövetkezetek Központja tartoztak.

Az EGT a visszacsatolt terület gazdasági problémáiról, hiányokról, szükségletekről rendszeresen jelentéseket terjesztett fel a kormányzathoz. Elsősorban a szükségesnek vélt beruházásokat, ágazati támogatásokat javasolta, illetve véleményezte az erdélyi intézmények támogatási kérelmeit. Az EGT munkája nagy lendülettel indult, az 1940. októberi marosvásárhelyi és decemberi kolozsvári gazdasági értekezleteken „megtárgyalást nyertek Erdélynek jóformán összes problémái, és lefektették azokat az alapokat, amelyeken a részletmunkák megindultak.”⁶⁵

Az EGT és a visszacsatolás előtt már létező erdélyi társadalmi szervezetek (szövetkezetek, EMGE) között feszültségek voltak, pl. a magánkereskedelem és a szövetkezetek közötti érdekellentétnek kapcsán. Ebben a hol rejtetten, hol nyíltan de folyamatosan zajló társadalmi vitában az EGT általában a magántőke érdekeit képviselte.

A Földművelésügyi Minisztérium Erdélyi Kirendeltsége

1942-ben egy gazdasági elemző megállapította, hogy „Erdéllyel legtöbbit a Földművelésügyi kormányzat törődik.”⁶⁶ A minisztériumnak külön erdélyi költségvetése volt. A FM egy új állami intézményt hozott létre Erdélyben: 1941 júniusában a 3910. M.E. rendelet értelmében „a visszacsatolt országrész mezőgazdaságának az ország mezőgazdaságába beillesztése és fejlesztése céljából, továbbá abból a célból, hogy a földművelésügy központi igazgatás-

---

64 Gyulay Tibor: Erdély ipara és kereskedelme. In: *Erdélyi Szemle*, 1942. április. 4. sz.

65 Uo.

66 Fol. Hung. 2127. 10 p.

körében szükséges intézkedéseket az erdélyi országrész gazdasági viszonyainak közvetlen figyelembevétele alapján minél eredményesebben és minél gyorsabban lehessen megtenni, a földművelésügyi miniszter kirendeltséget létesít.”⁶⁷

A kirendeltség szervezeti szabályzatát és ügykörét a 3300/1941 F.M. sz. rendelet állapította meg, amelyet a 7273 F.M. sz. rendelet módosított. A hivatali ügyvitel négy tevékenységi csoportba szerveződött: 1. „ország megvalósítási” és személyi ügyek: szakoktatás, növényegészségügy; 2. gazdasági felügyelői, szolgálati, állattenyésztési, tejgazdasági és társadalompolitikai ügyek; 3. állategészségügy; 4. érdekképviselési, mezőgazdasági, termelési, közigazdasági, mezőrendőri, rét és legelőügyek.

Kezdetben a Kirendeltség földbirtok-politikai ügyeket is intézett, majd ezek ellátása céljából 1942. május 2-án a FM felállította az Erdélyi Földbirtokpolitikai Főosztályt.⁶⁸

Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület

Az EMGE a 8400/1940 sz. M.E. rendelet alapján kapott megbízást tevékenysége folytatására: „A kormány különösképpen pedig a földművelésügyi kormány az EMGÉ-t a visszacsatolt keleti vármegyék és Észak Erdély mezőgazdasági érdekképviselési szerveként tekinti.” Az Egyesületben a tevékenységi körök szerint 12 ügyosztályt szerveztek, Erdélyt öt kerületre osztották, Udvarhely megye, Maros-Torda megyével a IV. kerületbe, Csík és Háromszék megyék az V. kerületbe tartoztak.⁶⁹ A kerületekben EMGE kirendeltségek működtek, ezek vezetői egyben gazdasági felügyelők is voltak, havonta jelentéseket készítettek a kolozsvári központnak,

---

67 Magyarország Rendeletek Tára 1941. 1. 1126. p.

68 MOL K. 201. a F. M. Erdélyi Kirendeltsége 1940–1944. A kirendeltség iratanyagának csak töredéke maradt fenn. Mindössze egy darab irat és néhány kötet iktató és mutatókönyv van az Országos Levéltárban, amelyet a F.M. irattára 1955-ben és 1960-ban adott át megőrzésre. Az iratanyag többi részének hollétéről, illetve elpusztulása körülményeiről nincsenek adatok.

69 *Erdélyi Gazda*, 1940. november 410 p.

innen összefoglaló jelentéseket küldtek a FM illetékes ügyosztályaihoz.

Az Országos Mezőgazdasági Kamara működése a visszacsatolt területre nem terjedt ki. Helyette az EMGE a FM felügyelete alatt „köteles a működési területén észlelt és a mezőgazdasági termeléssel valamint a mezőgazdaság helyzetével összefüggő jelenségekről a földművelésügyi minisztert minden hónap 15 napjáig tájékoztatni.”⁷⁰

Az EMGE fenntartási költségeit nagyrészt a FM fedezte. 1941-ben a FM-től kapott ellátmánya 310.000 pengő, a Kamarától kiutalt ellátmány 50.000 pengő volt.⁷¹ Az összegek felhasználásáról készített elszámolások alapján az EMGE kiadásai az alábbiak voltak:

- az Erdélyi Gazda és a naptár költsége	100 162 P 67 f
- a Központi Felügyelőség költsége	19 411 P 74 f
- a Székelyudvarhelyi Kirendeltség költs.	18 327 P 82 f
- a Sepsiszentgyörgyi Kirendeltség költs.	24 060 P 80 f
- a Csíkszeredai Kirendeltség költs.	15 076 P 38 f

A zárszámadás szerint a bevételek főösszege 339 040 P, tehát az egyesület saját bevétele – mezőgazdasági érdekképviseleti illetékekből – egy év alatt alig 29040 P volt.⁷²

A következő évben az intézmény a támogatás összegének emelését kérte, ezt a földművelésügyi miniszter továbbította a Minisztertanácsnak: „Minthogy ezeket a feladatokat a hivatkozott rendelettel részére biztosított és mezőgazdasági érdekképviseleti illeték címén befolyó jövedelméből ellátni nem tudta, az Egyesületet már az 1941. évben az úgynevezett erdélyi költségvetés keretén belül 310.000 pengő államsegélyben részesítettem. Az Egyesület 1942. évi költségvetésének bemutatása alkalmával újabb, most már 381.000 pengő államsegély engedélyezését kérte és a költségvetést tüzetesen átvizsgálva megállapítást nyert, hogy

---

70 Magyarország Rendeletek Tára 1941. 1. 593 p.

71 MOL K. 184 46. 126014. 369 p.

72 Uo. 619. p.

a kérelem indokolt, mert az Egyesület bevételi irányzata a mezőgazdasági illetékekből fennmaradó összeg hozzájárulásával sem fedezi a tényleges szükségletet... tisztelettel kérem a Minisztertanácsot, hogy az E.M.G.E. állami támogatására tárcám 1942. évre megállapított költségvetésében a gazdasági felügyelőségek, állattenyésztés és tejgazdaság címen 300.000 pengő előirányzat nélküli kiadást engedélyezni méltóztassék.”⁷³

Az EMGE vezetőségének segélykérési indoklása jelzi a szerteágazó tevékenységi területeket: „Egyesületünk 11 vármegyei ki- rendeltséget és egy központi irodát tart fenn... Egyesületünk számos közérdekű akciót bonyolít le, több millió pengő értékben. Ezek adminisztrálása és irányítása tetemes összegbe kerül. Ezekon kívül erőnkön felül járunk hozzá közérdekű és nemzeti jelleggel bíró mozgalmak támogatásához, mint gazdakörök, tanfolyamok létesítése illetve szervezése.”⁷⁴

Az EMGE 1943. évi költségvetéséből a közérdekű mezőgazdasági célokat szolgáló dologi kiadások összege 100.000 pengő volt,⁷⁵ ennek részletezése bepillantást enged az Egyesület komplex tevékenységébe:

1. Szaktanfolyamok és előadások:

Szemléltető képek, tárgyak	500 P
Bemutatók költségei	1.500 P
Előadói tiszteletdíjak	500 P

2. Kiállítások, termelési- gép- és eszközbemutatók és tanulmányutak:

Csoportos tanulmányutak támogatása, kiállítási díjakra, bemutatók támogatására

6.000 P

3. Gazdakörök támogatására

Székház építési segélyek
Gépszín építési segélyek
Mezőgazdasági gépek beszerzési segélye

---

73 MOL K. 184. 1942. 46. 126014. 363. p.

74 Uo: 386-387 p.

75 MOL K. 184. 1942. 46. 126014. 728-729 p.

Gazdaköri könyvtárak	
Gazdaköri vezetők képzése	40.000 P
4. Szakirodalom támogatására és szakismeret terjesztő kiadványokra	5.000 P
5. Közgazdasági akciók költségeire (mezőgazd. ipari szervezési költség)	5.000 P
6. Növény és gyümölcsstermesztés, szőlészet, borászat és kertészet fejlesztésére (vetőmag szaporítás, gyümölcstárolók fenntartási költsége, oltványok beszerzési segélye)	10.000 P
7. Állattenyésztés fejlesztésére:	
- tenyészállat akciók, szarvasmarha tenyésztő egyesületek megalapítása, törzskönyvelés beállítása, országos mezőgazdasági tenyészállat vásár csoportos kirándulásainak szervezési segélyezési költsége, tejellenőrök fizetése, útiköltség	18.000 P
8. Falukutatás, falubejárás költsége:	
- statisztikai adatgyűjtés kiadásai	10.000 P
9. Pályázatok kutatások és tanulmányok segélyezése:	2.000 P

A vármegyei kirendeltségek, termelői egyesületek (állattenyésztők, gyümölcsstermelők) létrehozását szorgalmazták. Az EMGE kezdeményezésére a falusi gazdakörök létszáma látványosan növekedett, ez kézenfekvő következménye volt annak a rendelkezésnek, hogy az állami támogatásokhoz csak a gazdakörök és a gazdaköri tagok jutottak hozzá. Az EMGE vezetők – bár jelentéseikben folyamatosan közvetítették a kormányzat felé az elégedetlenkedő gazdatársadalom sérelmeit a túlzottan magasnak tartott adókról, magas ipari cikk árakról, előnytelen munkabér megállapításokról – általában az állami agrárpolitika támogatói voltak. Rendszeresen részt vettek más állami intézményekkel a gazdanapok, állat- és terménykiállítások, termelési versenyek szervezésében.

1942 nyarán az EMGE vezetők németországi tanulmányúton vettek részt. Az állami irányítással folyó mezőgazdasági termelésről ott tapasztaltakat igyekeztek gyakorlatba ültetni: „Az EMGE megveti az irányított gazdálkodás alapjait Erdélyben” – írta az intézmény vezetőinek hazatérése után az *Erdélyi Gazda* – „Elhatározta tehát, hogy egyelőre három megyében bevezeti az üzemi laprendszert. A üzemi lap alapjában véve nem más, mint egy kérdőív, amit a gazda, a gazdaköri vezető, vagy az ezzel külön megbízott szakember segítségével a tényleges igazságnak megfelelően kitölt... elhatározták, hogy egyelőre Szatmár, Szolnok-Doboka és Udvarhely vármegye területén az öt holdnál nagyobb mezőgazdasági területtel bíró gazdánál vezetik be az üzemi lapokat.”⁷⁶ A vezetők azzal nyugtatják a tagságot, hogy az EMGE „társadalmi intézmény, a gazdaerők egyesülése, senki sem kell attól tartson, hogy adataik bizonyos hatósági szervek birtokába jutnak és ennek alapján új adó kirovás, terménybeszolgáltatás, stb. szempontjából irányadók lehetnek.”⁷⁷ A gazdatársadalom ekkor már a sorozatos állami elvonások, kedvezőtlen hatósági árrendezések, beszolgáltatások, magas adók következményeként bizalmatlan volt a felülről érkező kezdeményezésekkel szemben. (Ezt a viszonyulásmódot részletesebben tárgyaljuk a *Társadalmi viszonyulások, adaptív folyamatok* fejezetben.)

A „Szövetség” Gazdasági és Hitelszövetkezetek Központja

Az erdélyi szövetkezetek csúcsszervezete a Kolozsvárt székelő „Szövetség” Gazdasági és Hitelszövetkezetek Központja még 1920-ban alakult „az erdélyi, magyarországi társadalmi megmozdulás útján kifejezett kezdeményezésből, működését 1923-ban kezdte meg, alapszabályai ekkor nyertek jóváhagyást.”⁷⁸

A visszacsatoláskor Erdélyben tagszövetkezetek típusa és száma az alábbi volt:⁷⁹

76 *Erdélyi Gazda*, 1943. február 1. 81 p.

77 Uo.

78 MOL Z. 839. 4 cs. 55 tétel. 5 p.

79 Uo. 6. p.

• hitelszövetkezetek	156	46,7%
• tejszövetkezetek	150	44,9%
• erdőkitermelő szövetkezetek	6	
• gazdasági szövetkezetek	5	8,4%
• különféle irányú szövetkezetek	17	

A „Szövetség” Marosvásárhelyen 1936-ban, majd Székelykeresztúron 1938-ban üzembe helyezte Transsylvania elnevezés alatt vajgyárait.⁸⁰ Ez utóbbi – a legjelentősebb Udvarhely megyei tejfeldolgozó vállalat volt – a „román megszállás ideje alatt, de a magyar állam hathatós anyagi segítségével létesült.”⁸¹

A visszacsatolás után a „Szövetség” működését a 2150/1941 M.E. sz. rendelet szabályozta, ennek nyomán új alapszabály kidolgozására került sor. Ez a rendelet kiterjesztette a trianoni területen hatályos szövetkezeti jogszabályokat a visszacsatolt erdélyi területekre is. Az intézmény a pénzügyminiszter felügyelete és ellenőrzése alatt működött, alapító tagjainak sorába az államkincstár 1 200 000 pengős üzletrésztőkével lépett be.

Az egész Erdélyt behálózó tagszövetkezeti hálózat elsősorban a mezőgazdasági kis hiteligény ellátását végezte: „a Szövetség a tőkét 3%-ért kapja, kihelyezi a hitelszövetkezetekhez 4,7 % ellenében, a bruttó margge tehát 1,7%. A falusi hitelszövetkezetek a pénzt 6,5%-ért helyezik ki, bruttó marggeuk tehát 1,8%.”⁸²

Az 1941-ben kihelyezett 4 096 266 pengő hitelt összesen 10 812 tételben folyósították, az igénylők 87,72%-a mezőgazdasági foglalkozású volt. A kisméretű erdélyi termelőszervezetek döntő fölényét, fedezet- és tőkehiányát jelzi, hogy a hitelek 77,20%-a csak 300 pengőig terjedő kölcsön volt.⁸³

Egy 1941 nyarán készült gazdasági elemzés szerint a „Szövetség” hitelszövetkezeti ága veszteséges. Ennek az a magyarázata,

---

80 Uo. 23. p.

81 Uo. 75. p.

82 Uo. 8. p.

83 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1942. március 21.

hogy a hitelek túlnyomó része apró 200-300 pengős tételekből áll s így a központi adminisztráció költsége magas.”⁸⁴

A „Szövetség” hitelszövetkezetei általában a befizetett üzletrésztőke tízszeresét folyósították, a hitelhez jutás késedelmes és körülményes volt. A kis vidéki tagszövetkezeteknek kevés tőkéjük volt, a kölcsönök kamatai és más költségei elérték 7-8%-ot, de így is jóval kedvezményesebbek voltak, mint a bankhitelek, ahol 18%-ot is felszámítottak. A Szövetség tagszövetkezetei a Székelyföldön az Erdélyrészi Hangya Szövetkezetek létrehozása után, főleg hitel és tejszövetkezetek, illetve fakitermelő szövetkezetek voltak, a fogyasztási szövetkezetek többsége a Hangya keretében működött.

Akárcsak a kereskedelem területén, a hitelezésben is a magántőke és az állam által támogatott szövetkezeti hálózatok között állandó ellentétek voltak. A magánszféra támadásait nemegyszer a hatósági intézmények, politikai szervezetek közvetítették, a támadások háritására a szövetkezetek vezetői gyakran hangsúlyozták intézményük szerepét, hasznosságát az erdélyi társadalom életében. A védekezésben felhozott érvek között gyakoriak voltak a gazdaságon kívüliek, pl. a történetiségnek, a szövetkezetek múltban végzett munkája elismerésének, elismertetésének hangsúlyozása.

A szövetkezeti autonómia szükségességének igénye szintén többször felbukkanó érv volt: 1943 őszén a „Szövetség” elnöke a *Kárpát-medence* folyóiratban arról cikkezett, hogy „bármilyen helyzetben vagyunk, feltétlenül szükségesnek tartom, hogy a mi erdélyi szövetkezeti mozgalmunk mindenképpen autonóm és önálló maradjon. Ne gondolja senki, hogy hálátlanok vagyunk az eddig élvezett és ezután élvezendő segítségekért, de... a mi autonómiánkra szükség van!”⁸⁵

Csik megyében „a Szövetség kebelébe tartozott néhány erdőgazdasági szövetkezet is. Ezek közül a Dr. Karda Ferenc-féle

---

84 MOL Z. 839. 4. 55. 155 p.

85 Bethlen László a „Szövetség” elnöke. *Kárpátmedence*, 1943. szeptember 559-562. p.

csíkszentdomokosi Viktória és Arbor nevű szövetkezetek emelkedtek különös jelentőségre, amelyek szövetkezeti alapon oldották meg az eladásra kerülő környékbeli erdőbirtokosságbeli vágterületeken kitermelt fenyőgömbfának a felfűrészelését, ezen kívül meszet égettek és villanyvilágítással látták el a községet.”⁸⁶

Említettük, hogy az erdélyi szövetkezetek magyar állami támogatására már a bécsi döntést megelőző időszakban is volt példa. Egy későbbi értékelés szerint a „30-as években a Budapestről Erdélybe küldött pénzek állítólag nem lettek teljes összegükben a szövetkezeti mozgalom céljaira felhasználva” voltak erdélyi szövetkezeti vezetők akik ellen a magyar állami támogatások felhasználásának kivizsgálását kezdeményezték a visszacsatolás után, sőt a fent említett csíkszentdomokosi szövetkezet vezetői ellen bűnvádi eljárás is indult. A „Szövetség” vezetőjét, Bethlen grófort azzal vádolták, hogy a székelykeresztúri tejüzem építésekor „a beruházásoknál pedig a gróf szűkebb környezete kapott megbízatást vajgyári berendezések beszerzésére, építkezések végzésére és hasonló súlyos kiadásokkal járó feladatok megoldására.”⁸⁷

Az állam általában a szükséges üzletrésztőkével, kamatmentes, hosszúlejáratú kölcsönökkel támogatta az induló tagszövetkezeteket. Az állami támogatást a szövetkezetek sikeres működésében ennek vezetői fontos, nélkülözhetetlen tényezőnek tekintették. Az 1941-ben szervezett gyergyói fakitermelő- és értékesítő szövetkezet alakításakor ennek vezetői úgy vélekedtek, hogy „éppen a hatalmas lendülettel és páratlan állami támogatással induló Gyergyói Erdőbirtokosok Szövetkezetének példája is bizonyítja, hogy maga a szövetkezeti alapra való beállítás sem végezhető el eredményt biztosító módon az állam támogatása nélkül.”⁸⁸

Az alábbiakban az Erdélyrészi Hangya támogatási kérelmeiben is több adalék található az állami támogatás szükségességének indoklásáról. A hitelek, kölcsönök mellett a kormányzattól a

---

86 MOL Z. 51. 31. 401 tétel. Feljegyzés az Erdélyi szövetkezeti mozgalomról és fakeskedelemről. 4 p.

87 MOL Z. 51. uo.

88 MOL Z. 51. uo.

szövetkezetek időnként szakértői segítséget is kértek. 1941-ben a szövetkezet vezetősége felirattal fordult a földművelésügyi miniszterhez: „a Szövetség Gazdasági Hitelszövetkezetek Központja, Kolozsvárt, azzal a kéréssel fordult hozzám, hogy Brückler József az OMTK ügyvezető igazgatója rövidebb időre szaktanácsadóként a Szövetség rendelkezésére bocsájtassék. Tekintettel arra, hogy a Szövetség megfelelő működéséhez az erdélyi részek tejértékesítésének megszervezése érdekében különös súlyt helyezek, felkérem a központot, hogy nevezett igazgatót lehetőleg rövidesen bocsássa a Szövetség rendelkezésére azzal, hogy az ott kifejtett működéséről annak idején jelentését hozzám is terjessze fel.”⁸⁹

Az Erdélyrészi Hangya Szövetkezetek Szövetsége

Az 1940. október 16-án a Hangya Szövetkezetek igazgatósági gyűlésén elhatározták, hogy „a visszatért területek közül a szoros értelemben vett erdélyi területen fekvő szövetkezetek Marosvásárhely székhellyel szövetkezetet hoznak létre, amelynek cége lesz: az Erdélyrészi Hangya Szövetkezetek Szövetsége, mint szövetkezet.” A budapesti Hangya és az erdélyi Hangya „abban állapodtak meg, hogy az erdélyi területeken végzendő szövetkezeti értékesítést az Erdélyi Hangya végzi el.”⁹⁰ Az együttműködés nemcsak az értékesítésre, hanem termékvásárlásra, szakmai oktatásra is kiterjedt. Például a székelyföldi tollértékesítés megszervezésére: a budapesti Hangya a „nálunk bevált rendszer alapján útmutatást ad a tollértékesítés adminisztrációjáról és az ügykezeléshez szükséges nyomtatványokat, körleveleket egyidejűleg rendelkezésre bocsátja. Ezt követően a t. igazgatóság a kijelölt tollszervezőket gyakorlati és szakmai oktatásra felküldi központunk tollüzemébe, ahol circa egy hónap alatt a legszükségesebb tudnivalókra betanítják. Ez idő alatt részükre mi folyósítunk egyenként havi 100 – azaz száz pengő tanulmányi segélyt... E helyen említjük meg, hogy ez idő szerint Budapesten öt olyan székely ifjút képezünk ki

---

89 MOL Z. 839. 4. csomó 55 tétel.

90 MOL Z. 795. 27. csomó 99 tétel.

a tollszakmában, akik az érdi népfőiskolát elvégezték és ezeket szándékozunk majd egy hónapi oktatás után a t. cím rendelkezésére bocsátani. 1941 máj. 8.”⁹¹

Az Erdélyrészi Hangya tagszövetkezeti hálózata lendületes ütemben épült ki. A kisvárosokban, falvakon megalakuló szövetkezetek 1940–1942-ben az alábbi ütemben kérték a központnál felvételüket:⁹²

<i>A tagszövetkezetek jelentkezésének időpontja</i>	<i>A jelentkező tagszövetkezetek száma</i>
1940. november 26.	73
december 11.	42
december 24.	89
1941. február 27.	78
március 26.	28
június 18.	42
július 30.	10
december 4.	5
1942. április 22.	12
november 11.	8

A vizsgált időszak végére a Marosvásárhelyi Hangya központ kötelékébe 439 tagszövetkezet tartozott. A marosvásárhelyi és nagyenyedi szövetkezeti központokat 1945. szeptember 18-án egyesítették, létrejött a „Kaláka” Erdélyi Népi Szövetkezetek Központja.⁹³ A szövetkezetek vagyontát az ötvenes évek elejére beolvasztották a szocialista román állam – „a dolgozó nép” – tulajdonába.

Az Erdélyrészi Hangyának az állam támogatásokat nyújtott építkezésekre, berendezésekre, forgótőkére, árufelvásárlásra. Az

91 MOL Z. 795. 27. cs. 99. tétel.

92 Fol. Hung. 3634/1. 7–198 p.

93 Fol. Hung. 3634/2. 90–91 p.

alábbi dokumentumrészleteket úgy válogattuk, hogy a támogatók mértékéről, jellegéről minél átfogóbb kép legyen alkotható: „a kormány kívánsága az volt, hogy szervezzünk a visszatért területeken áruraktárakat, hogy a közellátás biztosítva legyen. Úgy a központ megalakulásához, valamint a raktárak szervezéséhez megadta a szükséges támogatást, amelynek segítségével, támaszkodva a saját erőinkre is, az adott feladatot sikerülni fog megoldani... Másfélmillió segélyt nyújtott a kormány központunk részére, hogy abból a tervezett raktárakat megszervezzük és a fent maradó összeget forgótőkeképp használjuk fel: 500 000 pengőt kölcsönképpen, hogy áruraktárházakat vásároljunk, vagy építsünk a tervezett helységeken, de azért is, hogy később Marosvásárhelyen egy hűtőházat építsünk, amikor annak szüksége jelentkezik. Tehát a segély és a kölcsönök összege 2 400 000 pengő.”⁹⁴

A FM megbízta a Hangya Szövetkezetek Szövetségét a „székelyföldi erdei gyümölcs felvásárlásával és feldolgozásával. E célból az EMGE-nek 100.000 pengőt bocsátott rendelkezésére, azzal az utasítással, hogy ebből feldolgozó telepek, prések, zúzó és szárítók felállítását eszközölje, a megmaradó pénzt pedig az Erdélyrészi Hangyának utalja át, az általa beszerzett egyéb berendezési tárgyak vételének fedezetére.” A F.M. 73.636/ 1941 rendelete alapján a Központ feldolgozó üzemeket állított fel Gyimesközélpokon, Csíkszeredában, Gyergyószentmiklóson, Hollósarkán, Rátosnyán, valamint Marosvásárhelyen. Az újabb 150 000 pengő segélyért a F.M. folyamodó érvelés szerint „a múlt évi eredmény nemcsak, hogy felbátorított, de majdnem kötelességünkké tette 3 újabb feldolgozó telep felállítását Parajdon, Székelyudvarhelyen és Baróton, abból a célból, hogy az Udvarhely megyei erdőkben termő gyümölcsöket szintén összegyűjthessük és ezáltal a nemzeti vagyont ezt a részét is megmenthessük az elpusztulástól egyrészt, másrészt, hogy Udvarhely megye összékely lakosságát is tekintélyes mellékkeresethez juttassuk.”⁹⁵

---

94 Fol. Hung. 3624. 2.

95 MOL K. 184. 6320. 1942. 41. 30019.

1941. december 4-én a FM „egy Marosvásárhelyen felállítandó konzervgyár ügyét tette – nem hivatalos formában – az Erdélyrészi Hangyának programjává. Erre anyagi támogatást kértünk, amire a FM 100 000 pengő államsegélyt utalt ki. Ez az összeg körülbelül csak fele azoknak az investícióknak, amelyeket egy konzervgyár igényel, de miután a legutóbbi budapesti tartózkodás során biztatást kaptunk, hogy a jövő évi költségvetés terhére a F.M. újabb segélyben részesíti az Erdélyrészi Hangyát, Vezérigazgató kéri a konzervgyár felállítását elhatározni.”⁹⁶

1942 szeptemberében újabb 120 000 pengő elszámolandó államsegélyt utaltak ki a megyyesfalvi konzervüzem felépítéséhez.⁹⁷ Ugyanebben az évben libatenyészet felállításához kért és kapott 25.000 pengő államsegélyt a szövetkezet, „a tenyész-anyagot az ország legértékesebb lúdtenyésztő vidékéről, a Tisza mentéről, Hódmezővásárhelyről és a szegedi tanyákról szerezték be. A tenyészet szaporulatát a székely gazdáknak akciós áron osztja ki, éspedig nem pénzért, hanem – a fehér toll értékének megismerése, továbbá a tenyésztők kedv emelése és a toll kezelésének szakszerű elsajátítása végett – a kiosztott libák után nyert 2 P értékű fehér libatollért.”⁹⁸

A Hangya állami támogatással az erdélyi városokban és néhány nagyobb községben is áruraktár hálózatot épített ki: „Együttes gyűlés határozatilag kimondja, hogy még 1940. év folyamán határozatot hozott arra, hogy Kolozsváron, Marosvásárhelyen, Baróton, Csíkszeredán, Désen, Erdőszentgyörgyön, Gyergyószentmiklóson, Kézdivásárhelyen, Maroshévízen, Nyárádszeredán, Parajdon, Szászrégenben, Székelykeresztúron és Sepsiszentgyörgyön, Székelyudvarhelyen, Szilágysomlyón áruraktárt, Meggyesfalván ipartelepét létesít... Vezérigazgató bejelenti, hogy a Nagyméltóságú Földművelésügyi Miniszter úrtól leirat érkezett, melyben hűtőház megépítése esetén hajlandó 300 000 P államsegélyt

---

96 Fol Hung 3624.1.,116.

97 MOL K. 184. 6320. 1942. 41. 30019.

98 MOL K. 184. 6320. 1942. 41. 30019.

és 145 000 P államkölcsönt részünkre folyósítani. Később a 82.415/1942. VI.3. és a 40.072/1942. VI.3 számú leírat értelmében a hűtőház építésére újabb kedvezményes kamatozású, hosszűlejáratú kölcsönt utalt ki a FM a Hangyának: „amennyiben Marosvásárhelyen hűtőházat létesítünk, 300 000 P államsegélyt és 700 000 P 15 év alatt törlesztendő 5%-os amortizációs kölcsönt helyezett kilátásba. Ennek alapján a tervezés megtörtént, az alapozást már megkezdtük, és intézkedtünk a fenti összegek folyósítása iránt is” – jelentette az igazgatótanács az 1942. november 11-i gyűlésen.

Államkölcsönök, támogatások szükségességének indoklásakor a szövetkezet vezetősége a rossz közlekedési helyzetre, a hiánypótló szociális tevékenységre, a bankoktól való függetlenségének megőrzésére hivatkozott: „Udvarhely megye a vasútvonaltól teljesen el van vágva, s így az ország legelzártabb területe... Képtelenek vagyunk az egész megyének – beleértve a várost is – a lisztellátásáról gondoskodni... Ez az akció átlagosan 300 000 pengőt köt le forgótőkénkből. A népruházati áru megvásárlása és az erre rászorultak részére való kiosztására irányuló akció 150 000 P-t köt le. A néplekvár akció 16 raktárnál tárolva 50 000 P, hogy akcióinkat zavartalanul s ne a pénzüintézetek túlzott igénybevételével bonyolítsuk le, mert ez utóbbi kiszolgáltatottságot jelent s ebből Intézetünkre sok kár haramlik.”⁹⁹

Mivel a „termelők évről-évre saját termésű, legtöbb esetben elfajzott, leromlott magvaikat használták továbbszaporításra” az Erdélyrészi Hangya rendszeresen részt vett a vetőmagakciók lebonyolításában: 1942-ben 10 000 pengő államsegélyt utaltak ki a szövetkezetnek vetőmag beszerzésre.¹⁰⁰

A hivatalos ügyrendi útvonalon felterjesztett segély-igények sikeres kielégítését az erdélyi vezetők a személyes kapcsolatok felhasználásával is igyekeztek elősegíteni. 1942 nyarán a székelyföldi alma felvásárlásához a FM-től forgótőkének kért 1 500 000 kamatmentes állami kölcsön ügyét, egyik szövetkezeti vezető, a

---

99 MOL K. 184. 6320. 1942. 41. 30019.

100 MOL K. 184. 6320. 1942. 41. 30019.

FM erdélyi kirendeltségének megkerülésével próbálta előmozdítani:

„Kedves Béla bátyám!

Ígéretemhez híven megküldöm az Erdélyrészi Hangya központ beadványát, mely tévedésből nem lett csatolva a kirendeltség felterjesztéséhez. A felterjesztést személyesen adtam át Hazay Ducinak. Nagyon kérek, méltóztassál ezt az ügyet pártfogásodba venni, és amint döntés van benne, erről a kirendeltséget értesíteni. Szíves intézkedésedet előre is köszönve szeretettel köszönt.

igaz híved...

*Kolozsvár, 1942. aug. 28.*¹⁰¹

„Erdély egyik legfontosabb népi szervezete” – ahogy az EH vezetői intézményüket minősítették – 1943. év végén összesen 410 tagszövetkezetből állott. A kereskedelmi, értékesítési tevékenység mellett az EH a háziipart is támogatta: „Közellátási tevékenységünkkel a közellátási minisztériumot támogattuk nagyvonalú terveinek keresztülvitelében.... Székelyföld szegény sorsú lakosságának megsegítésére több községben igen szép eredménnyel szalmaszövő tanfolyamokat rendeztünk. Kész szalmaárú beváltó telepeket létesítettünk Kőrispatakon, Bözödön, Vágáson... Telekfalván és Szolokmán 12-18 fogú gereblye valamint favilla gyártását indítottuk be és ilyen módon a két község lakosságának pár hónap alatt 42 000 P keresetet biztosítottunk... Minden módot megragadtunk, hogy az erdélyi falumunka különböző síkjain dolgozó két nagy társintézményünkkel az EMGE-vel és a Szövetség Gazdasági Hitelszövetkezetek Központjával még a kisebbségi időkben megteremtett együttműködésünket tovább építsük. Támogattuk a közös erővel életre hívott új erdélyi intézményeknek, így elsősorban az Erdélyi Gazdák Állatértékesítő Szövetkezetének és a Szárhegyi Lenfeldolgozó Szövetkezetnek munkáját. 1 000 P üzletrésszel léptünk be az újonnan alakult erdélyi Tejértékesítő szervezetnek

---

101 MOL K. 184. 6320. 1942. 41. 30019.

az Erdélyi Tejgazdasági és Tejértékesítő Szövetkezetnek a tagjai sorába.”¹⁰²

A támogatások és segélykérések indoklásában ennél az intézménynél is keveredtek a gazdasági jellegű érvek a szociális szerepvállalás és a nemzetpolitikai szempontok hangsúlyozásával. 1943-ban a szövetkezet vezetősége az értékesítési tevékenység fokozása érdekében 400 000 pengő államsegély kiutalásáért folyamodott a Földművelésügyi Minisztériumhoz: „a különféle értékesítési ágazatok kifejlesztése terén intézetünk fennállása óta erőteljes munkát végez a visszatért erdélyi területeken. Ez a munka – mint minden úttörő tevékenység – bizonyos fokig harcnak is tekinthető, aminek megvívásához segítségre, támogatásra van szükségünk... Csupán bátorkodunk arra rámutatni, hogy a mi békés építő harcunkhoz is sok pénzre van szükség, amivel sajnos nem rendelkezünk a szükséges mértékben. Szeretnők értékesítési tevékenységünket az eddiginél jóval fokozottabb mértékben folytatni az eredmények fejlesztése és ezáltal az erdélyi néprétegek anyagi erősítése érdekében.”¹⁰³

Az EH vezetése a 400 000 pengő állami támogatást terményértékesítési, tollértékesítési, gyógynövény-értékesítési, háziipari tevékenység terjesztésére, erdei gyümölcsgyűjtésre és kerti gyümölcsök nemesítésére oktató propagandisták javadalmazására, napidíjak, útiköltség kifizetésére, ismeretterjesztő kiadványok kiadására, tanfolyamok szervezésére kérte. A FM Erdélyi Kirendeltsége felügyeleti, ellenőrző szerepében a Hangya kiutalási kéreéshez csatolt véleményében rávilágít a segélyezési tevékenység ügymenetére. A támogatási kérések realitásának mérlegelése, a prioritások megállapítása, a segélyezetttek tételes elszámoltatása általános gyakorlat volt.

A Kirendeltségnek a fenti esetben ennek az összegnek a felhasználásával kapcsolatban a szövetkezet tervzetére nézve az alábbi észrevétele volt:

---

102 MOL Z. 795. 27 csomó. 99 tétel.

103 MOL K. 84. 1943. 40 tétel. 266. cs. 170.

„1. Az oktatással (helyes talajművelés, vetőmagkezelés, stb.) a földművelésügyi szervek, iskolák, felügyelőségek, iskolán kívüli tanfolyamok, EMGE tanfolyamok és az EMGE egyaránt foglalkoznak, éspedig lényegesen olcsóbban, mint ahogy azt a Hangya tervezi, mert egyik előadónak sem jut havonta 1 500 P, amekkora összeget a Hangya egy-egy propagandista javadalmazására beállít. Hozzá kell ehhez tenni még azt, hogy a földművelésügyi szervek és az EMGE előadói tudományosan is képzett szakemberek, a Hangya pedig a kirendeltség tudomása szerint ilyenekkel nem rendelkezik, tehát 10 ilyen propagandistát nem tud kiállítani.

2. A Hangya a többi értékesítési ágazatnál is (toll, gyógynövény, gyümölcsértékesítés, háziipar) az államsegélyt a propagandára és a jutalmazásra akarja felhasználni. Egy-egy propagandista javadalmazására ezekben az ágazatokban is egyenként 1 500 pengőt szán. A kirendeltség ezt az összeget az előbb közölt okok miatt túl magasnak tartja.”

Ezután következett a Kirendeltség prioritás-javaslatára a tűzkáros székelykeresztúri szövetkezet javára:

„1: A 400.00 P-ből 80 000 P-t kapjon a székelykeresztúri Lenés Kenderfeldolgozó Szövetkezet, hogy a tűzvész folytán elpusztult üzemi épületét felépíthesse, az elpusztult gépeket pótolhassa és az áruban bekövetkezett kára is megtérüljön, mindezek után pedig serkentőleg hasson ez a gesztus arra nézve, hogy a termelését a következő évben lényegesen növelje...

2. A Hangya szövetkezetnek a megmaradó 320 000 pengő utaltassék ki, de azzal a feltétellel, hogy köteles teljes egészében a szórványvidéken (Kolozs, Szolnok-Doboka, Szilágy, Beszterce-Naszód vm.) befektetni. A szórványvidéken történő leghasznosabb felhasználásra nézve pedig a kirendeltség a Hangya szövetkezettel együttesen egységes tervezetet dolgoz ki és hajt végre.

Kolozsvár 1943 nov. 9

A miniszter rendeletéből

Dr. Balogh Vilmos s.k. miniszteri osztályfőnök.”¹⁰⁴

---

104 Uo., ikt. sz. 275497.

Más gazdasági intézmények

Az *Erdélyi Tejgazdasági és Tejértékesítő Szövetkezet* 1943-ban alakult, Marosvásárhely székhellyel. A Székelyföldön tejgyűjtő állomásokat létesített, támogatta a községi tejszövetkezeteket, hozzálátott a tejértékesítő hálózat kiépítéséhez, a kisvárosokban átvette a befejezetlen tejüzemek építését.¹⁰⁵

Az EMGE, a Futura, a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete és a kolozsvári Szövetség létrehozta az *Erdélyi Gazdák Magértékesítő Szövetkezetét*, amelynek működési területe „az un. zárt erdélyi területre terjedt ki, azaz Háromszék, Csík, Udvarhely, Maros-Torda, Szolnok-Doboka, Kolozs, Beszterce Naszód, Szilágy vm.” területére. A szövetkezetnek bizományosai voltak Udvarhely és Csík megyékben is.¹⁰⁶ Az intézmény működésének minisztériumi vizsgálata 1944. tavaszán kiderítette, hogy az állami támogatások, hitelek felhasználása nem a gazdatársadalom érdekeit, hanem inkább a hivatalnoki réteg javadalmazását szolgálta. Az alábbi dokumentumrészlet a társadalmi csoportok közötti viszonyoknak azt a ritka pillanatát örökítette meg, amikor egy magas rangú állami hivatalnok a gazdatársadalom érdekében igyekszik szabályozni az állam testén élőködő hivatalnokok túlkapásait: „A 35.305/1942.VII.3.sz. rendelettel 250.000 P összegű államsegély folyósítását helyeztem kilátásba az EMGE részére azzal a feltétellel, hogy az Egyesület tárcámmal szemben kötelezettséget vállal egy jogi személy keretében létesülő magtisztító telep teljes kapacitásának kihasználása mellett, 15 éven át tartó üzemben tartására. Az üzem fenntartásának költségei az Egyesületet terhelik. A vonatkozó leíratom szerint a kilátásba helyezett s a 273.949/1943. és 276.312/1943.VI.3 számú rendelettel folyósított államsegélyből beszerzett gépek és egyéb üzemi felszerelések az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület tulajdonát képezik. A magtisztító telep létrehozásával elsősorban szem előtt tartottam Erdély iparosításának szükségességét, célom az volt, hogy az

105 *Csíki Néplap*, 1943. november 10.

106 MOL Z. 822. 161 cs. 3861 tétel.

erdélyi magyar gazdatársadalom mezőgazdasági birtokának jövedelmezőségét emeljem azáltal, hogy lehetővé teszem részükre az általuk termelt gazdasági magvaknak önköltségi áron való tisztítását az EMGE állandó felügyelete és szavatossága mellett. E gondolatkörből folyóan a létrehozott EGM részére igen jelentős koncessziót adtam, amely mellett biztosítva látom a Szövetkezet további fejlődését és anyagi megerősödését. Tárcám részéről – dr. Kárpáti József által – lefolytatott vizsgálat azt állapította meg, hogy az EMGE, mint a Szövetkezet alapító tagja a Futurával és a Magyar Mezőgazdák Szövetkezetével együttesen szindikátusi szerződést kötött, amely arra jogosította fel a szerződő feleket, hogy a szövetkezet intern mérlege szerint mutatózó nyereség 50%-át “versenytilalmi jutalék” címén maguk között megosszák. A szerződő felek az 1942/43 évi üzletrészre vonatkozóan még az eredeti szerződéses megállapodástól is eltértek, amennyiben az intern mérleg szerint mutatózó nyereség egy részét maguk között kiöntötték, a másik részét pedig tisztviselői juttatásokra használták fel, akkor, amikor megállapíthatóan a szövetkezetnek nem hogy nyeresége lenne, hanem ha a folyósított államsegélyt is figyelembe vesszük, üzletrészét veszteséggel kellett volna zárnia.... A szindikátusi szerződés ellentétben áll az EMGE részéről tárcámmal szemben vállalt kötelezettségekkel, ezért felkérem a t. elnökséget, hogy a szindikátusi szerződés azonnali megszüntetése iránt a tárgyalásokat az érdekeltekkel haladéktalanul tegye folyamatba és az intern mérleg alapján az alapítók és az érdekelt tisztviselők részéről felvett nyereségkiöntést 8 napon belül fizettesse vissza a Szövetkezet pénztárába. A szövetkezet alapszabályába foglalt rendelkezések megítélésem szerint nem képviselik a magtermelő gazdák érdekeit... Abban az esetben, ha az EMGE, a szindikátusi szerződő felek, avagy a létrehozott szövetkezet vezetősége az általam fent kötött intencióknak megfelelően a Szövetkezet átszervezését nem foganatosítaná, úgy kénytelen leszek a szindikátusi szerződő felek, illetve azok vállalataival szemben tárcám részéről gazdaságpolitikai téren eddig érvényesített elgondolásaimat reví-

zió alá venni. Elvárom, hogy a t. elnökség és az érdekeltek rendelkezéseimet haladéktalanul hajtsák végre. Súlyt helyezek arra, hogy az érdekelt felek a Szövetkezet részére eddig folyósított hiteleket a szövetkezettől ne vonják meg, sőt azt a szükséghez képest emeljék fel, ezzel is bizonyosságot téve arról, hogy a közös cél megvalósítására áldozatokat is tudnak hozni az ottani magyarság érdekében.

Budapest 1944. évi május hó 25-én.

*A miniszter helyett:
Mocsáry Dániel államtitkár*¹⁰⁷

Az ugyanazon ágazati tevékenységet folytató országos hatáskörű és az erdélyi intézmények között időnként érdekellentétek, konfliktusok bontakoztak ki. Ilyen helyzet alakult ki az élőállat kereskedésben: „Ismerteti tovább menőleg Vezérigazgató azt a helyzetet, amely itt Erdélyben abból a körülményből kifolyólag állott elő, hogy az állatértékesítéssel az EMGE és a Magyar Mezőgazdák Szövetkezete külön is foglalkoztak. E körülmény mindkét szerv, tehát az Erdélyrészi Hangya, valamint az EMGE és a Magyar Mezőgazdák Szövetsége közös akciójának vezetősége részéről megnyilvánult minden ideális elgondolás és utasítás ellenére is összeütközéseket váltott ki a fenti intézmények között.”¹⁰⁸

Az erdélyi intézmények működését és állami támogatását elemző anyaországi gazdasági szakemberek, szigorúan racionális szempontokat érvényesítve gyakran bírálták a kormányzat erdélyi támogatás-politikáját. Egy erdélyi körútjáról Budapestre visszatérő gazdasági elemző jelentésében a Hangya működéséről a következőket írta: „maga a Hangya központ, mint kereskedelmi vállalat nagyon szépen működik. Elsőrangúan megszervezte Székelyföldön az erdei gyümölcsök gyűjtését. Marosvásárhelyen hatalmas székházat épített és a város mellett Medgyesfalván fekvő gyártelepe

---

107 MOL Z. 822. 161 cs. 3681 tétel. A F. M.. 65.688/1944. VI. B. csoport 2. ü.o.

108 Fol. Hung. 3634/1. 133 p.

szinte amerikai ütemben fejlődik. Azonban az új székház helyett egyelőre talán tagszövetkezeteinek hitelkereteit kellett volna emelnie, mert ez idő szerint legfeljebb a befizetett üzletrésztőkék erejéig tud hitelt nyújtani tagjainak.”¹⁰⁹ „Az Erdélyrészi Hangya egyébként elismerésre méltó működésével kapcsolatban önként merül fel a kérdés, hogy a kormányzat tulajdonképpen miért segíti elő, és miért támogatja az erdélyi gazdasági élet szeparatiztikus törekvéseit. Például az Erdélyrészi Hangya, a Szövetség Gazdasági Hitelszövetkezetek Központja és az Erdélyi Gazdák Állatértékesítő szövetkezete mind olyan szervezetek, amelyeknek funkcióit az anyaország régóta fennálló, begyakorlott és kitűnő szakemberekkel rendelkező hasonló szervezetei kitűnően elláthatták volna. Miért kellett ezeket a kicsiny erdélyi szervezeteket új hitelkonstrukciókkal, új állami támogatásokkal segíteni vagy életre kelteni és új vezetőséggel, adminisztrációs személyzettel kibővíteni? Az anyaország meglévő szervezetei azonnal komoly gazdasági építőmunkába foghattak volna, ezek pedig még igen hosszú ideig a kezdet nehézségeivel, szervezkedéssel és főként tőkehiánnyal fognak küzdeni. Eltekintve attól, hogy a kétszeres adminisztrációhoz nem is lehet elegendő számú szakembert találni Erdélyben, az ilyesmi túlságosan nagy luxus ilyen szegény és kis ország számára, mint mi vagyunk. Ezeket a szeparatiztikus törekvéseket sem Erdély speciális viszonyai, sem a Budapestről való nagy távolság nem indokolják. Így csak arra lehet mindezt magyarázni, hogy egy-két igen kiváló és jó szándékú, de Erdély határain túl nem látó előkelő úr (pl. gr Bethlen László és gr. Teleki Béla) elgondolásai jutnak érvényre, ami erdélyi szempontból talán szép eredmény, de országos viszonylatban a nagytér gazdaság elméletének idején teljesen korszerűtlen s amelletts külföldön is azt a hiedelmet keltheti, hogy Erdélyt az ország nem tudja megemészteni.”¹¹⁰

---

109 Fol. Hung. 2127. 10–11 p.

110 Uo.

Az Erdélyi Szociális Szervezet volt az első állami segélyszervezet a visszacsatolás után, rövid ideig létezett. A vármegyékben szociális irodái működtek, népruházati akciókat, gyermekétkeztetést, a polgári menekültek gondozását támogatta. Munkaközvetítéssel, élelmiszer segélyek szétosztásával, főzőtanfolyamok szervezésével is foglalkozott. 1941. közepén szerepét az *Országos Nép- és Családvédelmi Alap* (O.N.Cs.A) vette át.

Az O.N.Cs. Alapot az 1940. évi XXIII. tc. hívta életre, feladata főként a mezőgazdasággal foglalkozó, „megélhetésükben veszélyeztetett családok” támogatása és gyermekvédelmi feladatok ellátása volt.

Az O.N.Cs.A. végrehajtó szervei az egyes törvényhatóságokban alakított közjóléti szövetkezetek voltak. Az intézmény 1940. évi költségvetésében 29,5 millió P, 1941. évben 96,7 millió P és az 1942. évben 99,3 millió P kiadás szerepelt. Házakat építtetett és javíttatott, házi és kisipari támogatásokat adott a sokgyermekes családoknak, állatjuttatásokat (tehenek, lovak, sertések és kisállatokat) bonyolított le.¹¹¹ A házasulandóknak házassági kölcsönöket is nyújtott.

Az erdélyi *közjóléti szövetkezet* működését a 3.500/1941. M.E sz. rendelet szabályozta fő tevékenysége a kishitelek kihelyezése volt: „a közjóléti szövetkezetek feladata az, hogy a magyarság gazdaságilag leggyengébb társadalmi rétegeinek hitel igényeit ki-elégítse.” A kölcsönök kamatmentesek voltak, csupán 2-5%-os egyszeri kezelési költséget számítottak fel, a törlesztési idő 6 hónaptól 30 esztendeig terjedt. Csak a sokgyermekes családoknak (4 tizenhét év alatti gyermek) nyújtott hiteleket. A szövetkezet 1942. őszéig 609 millió pengőt kapott az Országos Nép- és Családvédelmi Alaptól. A közjóléti szövetkezetek a vármegyékben az alispán és egy-egy vármegyei aljegyző felügyelete alatt állottak, legfőbb felügyeleti hatóságuk a Belügyminisztérium volt.

A *Nemzeti Önállósítási Alap* kezdeti célkitűzése az értelmiségi munkanélküliek gazdasági önállósítása volt. A visszacsatolás után

---

111 Az O.N.Cs.A. hároméves működésének eredményei. In: Új Európa. 1943. december, II évf. 12 sz. 755-756 p. Társadalmi és Gazdasági folyóirat. Szerkeszti: Matolcsy Mátyás.

a szakképzett kereskedőket és iparosokat támogatta. „Az Alap vagyonát a Pénzintézeti Központ kezelte és folyósította. A kölcsönösszeg után kamat címén legfeljebb 2%-ot lehet felszámítani” a törlesztés nem lehetett 10 évnél hosszabb idő. Az első 3 évben a törlesztést fel is lehetett függeszteni.¹¹² Annak megítélésében, hogy kik érdemlik meg az Alap kölcsönét „az Erdélyrészi Gazdasági Tanács számára különös jelentőségű feladat jut. Ugyanekkor pedig az Erdélyrészi Gazdasági Tanács a kereskedelmi- és iparkamarákkal tart fenn szoros kapcsolatot, a helyi szükséglet megállapítása irányában.”¹¹³ A közjóléti szövetkezetek mellett az erdélyi igénylők mint fennebb említettük a Szövetség Gazdasági Hitelszövetkezet Központjának hitelszövetkezetein keresztül juthattak hitelekhez. A harmadik hitellehetőséget az országos pénzintézetek helyi fiókjai jelentették.

5. A mezőgazdaság állami támogatása

A mezőgazdasági termelés állami irányításának a nemzetközi gyakorlatban használt eszközeit a húszas, harmincas években Magyarországon is alkalmazták.¹¹⁴ A trianoni területen a visszacsatoláskor az állami beavatkozásnak a termelés szervezésébe, a termékek minőségének javításába, de általában a termelőtevékenység korszerűsítésének, magasabb színvonalra emelésének már kialakult, sokrétű gyakorlata volt. A kormányzat főleg német és olasz példák nyomán a hazai termelést minden ágazatban fejleszteni igyekezett, elsősorban az élelmiszereket és nyersanyagot szolgáltató mezőgazdaság ügyeibe irányítóan belenyúlt.¹¹⁵ Az állami beavatkozás konkrét területei közül a legfontosabbak a

---

112 Szakács Gusztáv: A Nemzeti Önellősítési Alap Erdélyben. In: *Hitel*, 1943. VIII. évf. 4. 205 p.

113 Uo. 206 p.

114 Szuhay Miklós: Az állami beavatkozás és a magyar mezőgazdaság az 1930-as években. Akadémiai Kiadó. Budapest. 1962. 103 p.

115 Szabó Miklós: Agrárválság és értékesítési politika. In: Trianoni Magyarország mezőgazdasága. Új Barázda lapkiadó. Budapest. 1940. 237 p.

következők voltak: a növénytermesztésben a termékek minőségének javítása elsősorban vetőmag-nemesítéssel, vetőmagakciókkal, a termesztési technológia javítását a műtrágyahasználat kiszélesítésének támogatásával, kedvezményes gépvásárlási akciókkal, a termelési jutalmak bevezetésével ösztönözték.

Az állam az állattenyésztésben a termelékenyebb fajták szaporítását külföldről (elsősorban Svájcból) beszerzett tenyészállatokkal, a törzskönyvezett állomány növelésével, az értékesítést a felárrendszer bevezetésével, a termékek vasúti szállítási díjainak csökkentésével támogatta.

A kormányzat erdélyi mezőgazdaság fejlesztő programjában is intézményesítette a korábbi másfél évtized gyakorlatát. Az agrárszakemberek is a trianoni terület gazdaságirányítási tapasztalatainak szempontjából értékelték a mezőgazdaság helyzetét és határozta meg a visszacsatolt területen elvégzendő feladatokat. A támogatások célba juttatásában az állami mezőgazdasági szakigazgatási szervek, intézmények mellett a kormányzat kezdettől jelentős szerepet engedett az EMGE-nek és az erdélyi szövetkezeti hálózatnak.

Az erdélyi mezőgazdasági termelés alacsony színvonaláról már szoltunk egyik előbbi fejezetben. A visszacsatolás után a termelés elmaradottságát elemző szakírók szerint a bajok okai a mezőgazdaságban a következők voltak: a „legfőbb hiba az, hogy a gazdák nem rendelkeznek megfelelő nemesített vetőmaggal... a rét és legelőgazdálkodásról csak a legrosszabb véleményt mondhatjuk” a gyümölcsstermesztés külterjes, „szántás és trágyázás nélkül, a védekező permetezést nem ismerve.” A megfelelő talajművelés bevezetése mélyebb talajművelést, megfelelő istállótrágyázást, a műtrágya fokozott alkalmazását, az istállótrágya szakszerű kezelését, trágyatelepek építését igényelné. A szántóföldi növénytermesztésben szükség lenne az ipari növények szerződéses termeltetésére. A termesztési technológiában fel kellene hagyni „a nyomásos gazdálkodás magángazdaságilag is igen drága és nemzetgazdaságilag káros megkötöttségeivel és a vetésforgó szerinti

gazdálkodásra kell áttérni... Semmi körülmények között nem engedhető meg, hogy a szántóföldi terület átlag 13,3%-a ugar legyen, amint most van. Az ugarterület nagyságában Csík megye vezet 26,6%-os aránnyal...”¹¹⁶

Az állattenyésztés is fejletlen volt, amellett, hogy az alacsony termelékenyséű fajták elterjedtebbek voltak, gazdaságonként átlagosan csekély volt az állatállomány létszáma is: „nem haladja meg 100 k.h. mezőgazdasági területre a 20 számos állatot, ami az ország többi területeivel szembeállítva 20-40%-os csökkenést mutat.”¹¹⁷ Más termelési tényezők vizsgálatánál is kiderült, hogy „az erdélyi gazdaságok nemcsak az állattőke, hanem az épület-felszerelés és géptőke szempontjából is szegényebben állnak, mint az anyaországbeliek.”¹¹⁸ Az állatlétszám növelése mellett az állattenyésztésben „szükséges a fajtajavítás és az állatorvosi szolgálat megszervezése.”¹¹⁹

Az elmaradottság felszámolására szükségesnek tartott újítások végrehajtásában az érdekelték a legfontosabb tényezőnek az állatot tekintették. A mezőgazdasági termelés korszerűsítésében, a gyenge piac mellett az állam volt a legfontosabb modernizáló tényező.

A Székelyföld gazdasági felemelésére állami támogatással már a századforduló után történtek kísérletek. Az 1902-es tusnádi kongresszus után a megyeszékhelyeken minisztériumi kirendeltségek létesültek, széleskörű székelyföldi „népsegítési” gazdasági akció bontakozott ki. Ennek keretében kedvezményes áron osztottak fajállatokat a gazdáknak. Udvarhely megyében három év alatt 300 állami tehén került kiosztásra, ezek „szimmentháli hasas” tehenek voltak, a gazdák 3 évi részletfizetéssel és árkedvezményel jutottak az állatokhoz. De osztottak mangalica hasas

---

116 Dr. Solty Ernő: Agrárpolitikai feladatok Erdélyben. In: *Kárpátmedence. Gazdaságpolitikai Szemle.* 1941. május. 37–44 p.

117 Farkas Árpád: Az erdélyi gazdaságok üzemi viszonyai és időszerű kérdései. Kolozsvár. Minerva, 1941. 5.

118 Uo. 6.

119 Dr. Solty Ernő: i.m.

anyakocákat, tenyész-juhokat, nemes baromfit és építettek betonból minta-trágyatelepeket. A rét- és legelőjavítási programban gyombokor irtást, vízmosságok megkötését, a szakaszos legeltetést, fűmagvetést vezették be, a csordaitató helyeken vasbetonvályúk készültek. Udvarhely megyébe 50 szecs kavágó gép (ebből 18 ingyen) érkezett a Kühne-gyárból kedvezményes áron. A gazdák ekkor ismerkedtek első alkalommal a műtrágyával.

A kirendeltségek állatbiztosító szövetkezeteket szerveztek, ekkor alakultak a székely falvakban az első gazdakörök, ekkor kezdték oktatni a kirendeltség szervezésében a gazdasági szakismereteket. Az Udvarhely vármegyei kirendeltség vezetőjének tapasztalata szerint „a nép nagyon bizalmatlan volt minden állami beavatkozás iránt.”¹²⁰

A 2. bécsi döntés után az erdélyi gazdasági szakemberek, társadalomkutatók, politikusok egybehangzó véleménye volt, hogy az új államkeretek közötti gazdasági különbségek kiküszöbölésére, vagyis az elmaradott erdélyi társadalom és gazdaság felemelésére, a kormánzatnak kell elvégezni az „egybehangolás”¹²¹ nehéz munkáját. Az államilag irányított termelészervezést a két világháború közötti erdélyi közgondolkodásban is ismert és kívánatos gazdaságpolitikai gyakorlatként értették. Dr. Oberding József György gazdasági szakíró korszakos újításként üdvözölte a *Hitel* hasábjain az 1937. március 22-én megjelent román mezőgazdasági törvényt, amely Romániában meghirdette az irányított gazdaság elveinek alkalmazását a mezőgazdaságban.¹²² A törvény hiányos-

---

120 Dörner Béla: Székelyföldi esetek. Erdélyi gazdasági emlékek. Budapest Pátria Irodalmi Vállalat és Nyomdai R.T. 1940. 42 p.

121 A korszak közéleti-politikai sajtójában sokat használt „egybehangolás” fogalmának nemcsak gazdasági, hanem komplex – közigazgatási, szociálpolitikai, pénzügyi, oktatási – vonatkozásai is voltak. Nem mehetünk bele ennek a kérdésnek tárgyalásába, csak jelezzük, hogy a korszakra emlékezők 40–50 év távlatából elhibázott politikának tartották a budapesti kormányok túlzott központosítási törekvéseit (lásd Teleki Béla és Vita Sándor emlékezéseit In: Tibori Szabó Zoltán: *Teleki Béla erdélyisége*. NIS Kiadó Kolozsvár 1993. 14 p. és 29 p.)

122 Dr. Oberding József György: Románia mezőgazdaságának átszervezése. In: *Hitel*, 1937. 2 évf. 2 sz. 133–140 p.

ságainak kiemelése után a szerző hasznosnak, eredménnyel biztató rendelkezésnek vélte a községek két- és háromnyomásos vetésforgójának – ha kell hatósági erőszak bevetésével – modernebb művelési rendszerekre történő felcserélését.¹²³

A mezőgazdasági termelés egységes szervezésének és központi irányításának szükségességét az Erdélyi Párt politikusai is elvárásaként fogalmazták meg a kormányzat felé.¹²⁴

Az erdélyi gazdasági kérdésekben a kormány tanácsadó szerve az Erdélyi Gazdasági Tanács volt. Emellett a mezőgazdasági ügyekben az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület is a Földművelésügyi Minisztérium tanácsadó és végrehajtó szerve volt. Az intézményt miniszteri tanácsos vezette, hatásköre kiterjedt az „erdészeti, állami mezőgazdasági birtokokat illető, vadászati, lótenyésztési, vám- és kereskedelempolitikai, mezőgazdasági statisztikai, hírszolgálati, birtokpolitikai, vízügyi, mezőgazdasági társadalombiztosítási, kísérletügyi és terményhamisítási ügyágazatokra.”¹²⁵

1941 júniusában a 3910. M. E. rendelet értelmében „a visszacsatolt országrész mezőgazdaságának az ország mezőgazdaságába beillesztése és fejlesztése céljából, továbbá abból a célból, hogy a földművelésügyi központi igazgatáskörében szükséges intézkedéseket az erdélyi országrész gazdasági viszonyainak közvetlen figyelembevételére alapján minél eredményesebben és minél gyorsabban lehessen megtenni, a földművelésügyi miniszter kirendeltséget létesít.”¹²⁶ A kirendeltség székhelye Kolozsváron volt.

Az Országos Mezőgazdasági Kamara működése a visszacsatolt területre nem terjedt ki. Helyette az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület a Földművelésügyi Minisztérium felügyelete alatt „köteles a működési területén észlelt és a mezőgazdasági termeléssel valamint a mezőgazdaság helyzetével összefüggő jelenségekről a

---

123 Dr. Oberding József György: i.m. 136 p.

124 Teleki Béla: i.m. 46 p.

125 Hivatalos Közlöny. Kiadja a Magyar Királyi Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium. Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Budapest. 1941. 461 p.

126 Magyarországi Rendeletek Tára. Hetvennegyedik évfolyam. 1941. 1. 1126 p.

földművelésügyi minisztert minden hónap 15 napjáig tájékoztatni.”¹²⁷

A mezőgazdaságban „visszacatolások után a magyar agrárpolitikának termeléspolitikai és földbirtok-politikai vonalon kellett megteremtenie az országrészek közötti egyensúlyt.”¹²⁸ A tervezett gazdaságpolitikai változások, fejlesztési tervek, segélyezési programok végrehajtásában kedvezőtlen körülményt jelentett, hogy „Magyarország a háború kellős közepén fogott hozzá a mezőgazdaság fejlesztéséhez, melyről törvényhozói úton, egymilliárd pengős keretben, tíz év alatt végrehajtandó terv alapján gondoskodott.”¹²⁹

A beruházások adminisztrálásában, a kormányzati célok megvalósításában is a Földművelésügyi Minisztérium Erdélyi Kirendeltsége volt a teljes hatósági jogkörrel felruházott intézmény. Tevékenységi területe a Székelyföldre is kiterjedt: a szántóföldi kultúra, az állattenyésztés, legelőgazdálkodás, terményértékesítés, és a gazdasági oktatás problémáiban.¹³⁰

A mezőgazdasági támogatások lebonyolításában fontos szerepe volt a kormányzati intézményekkel együttműködő, széles társadalmi bázisra szervezett EMGE-nek. A harmincas évek közepétől Dr. Szász Pál elnöksége alatt az EMGE „kilép egy társadalmi érdekvédelmi szervezet rezerváltóságából és társadalmi szervezetté akar nőni, még pedig úgy, hogy a szervezést alul, a népnél kezdi el. Ekkor lesznek az EMGE alapkövei a falusi gazdakörök...” – írta lelkesülten az Erdélybe látogató Darvas József író.¹³¹ 1940–44 között Teleki Béla az EMGE elnöke, a kortárs Vita Sándor szerint: „nagyon jól felismerte: az erdélyi magyarságnak elsősorban gazdaságilag kell megerősödnie. S mivel az erdélyi magyarságnak nagy többsége mezőgazdaságból élt, tehát a mezőgazdaság színvonalát kellett emelni.”¹³² A szervezet taglétszáma a visszacsatolás

---

127 Uo. 593 p.

128 Hantos i.m.: 486 p.

129 Hantos i.m.: 489 p.

130 *Erdélyi Gazda*, 1941. Július. 298–308 p.

131 Darvas József: Erdélyi napló. In: *Hitel*, 1943. 8 évf. 11. 705 p.

132 Vita Sándor emlékezése. In: Tibori Szabó Zoltán: i.m. 24 p.

után rohamosan gyarapodott: Észak-Erdély területén 1942. május 1-ig, a visszacsatoláskor nyilvántartott 13 339 főről 34 008 főre emelkedett. 1943 májusában 53 000 egyéni tag és 811 gazdakör tartozott a szervezet kereteibe. A gyors létszámemelkedés oka a fokozott propagandamunka mellett az a rendelkezés volt, hogy „minden kedvezményt, amit a kormány nyújt csak gazdakörök, illetve az EMGE tagok vehetik igénybe.”¹³³

Az állam beavatkozása a mezőgazdasági termelés rendjébe 1942 nyaratól fokozódott. A gyenge mezőgazdasági években (1940–41) a gabonakészletek megcsappantak, az ellátatlan erdélyi területek gabonaszükséglete és a délvidéki valamint a „Szovjet-oroszország ellen elkerülhetetlenül szükségessé vált mozgósítás következtében” megnövekedett a fogyasztás.

A mezőgazdaság fejlesztéséről szóló 1942. évi XVI. t. c. nyomán erősödött az állami beavatkozás a termelés irányításába. A törvényjavaslat tárgyalásakor az országos helyzetértékelés legfontosabb megállapításai: alacsonyak a termésátlagok, kezdetleges a termelési technológia, a földek elszórtsága miatt tagosítás szükséges, az állattenyésztés elmaradott és szegényes. „A cél: a magyar mezőgazdasági termelés mennyiségi és minőségi színvonalának erőteljes fokozása. Növelni kell a termelést és a jövedelmezőséget, mert szegény az ország... fokozni kell a termelést, mert szaporodó népünket el kell tartani s a honvédelem érdekei is ezt kívánják... De megköveteli a mezőgazdasági termelés fejlesztését az állandóan fokozódó iparosítás is, amelynek mind több hazai nyersanyagra van szüksége.”¹³⁴ A mezőgazdaság átalakítási tervében a gazdálkodást nem pusztán jövedelemmegvalósító termelőtevékenységként, hanem magasabb nemzeti kötelességként értelmezték, „mely nemzeti irányítás és ellenőrzés alatt áll.”¹³⁵

---

133 *Erdélyi Gazda*. Az EMGE havonta egyszer megjelenő hivatalos lapja. 1940. December. 426 p.

134 *Csikói Néplap*, 1942. július 8.

135 Uo.

Az új szemlélet szerint „a gazdálkodó nem hanyagolhatja el birtokát, nem termelhet haszontalan, a talajnak nem megfelelő növényeket, nem tenyésztet korcs állatokat. A földművelésügyi miniszter kezdeményezheti a tagosítást, tenyésztési vidékeket állapíthat meg. Előírhatja a vetőmagokat, kötelezővé teheti a nemesített magvak használatát és ilyenek termelését, a közlegelők fásítását, trágyázást, szakaszos legeltetést, bármely szántóföldi növénynek kötelező termelését.”¹³⁶

A törvény nagy hangsúlyt helyezett a korszerű mezőgazdasági ismeretek terjesztésére a felső-, közép- és alsó fokú oktatás fejlesztésével, tanulmányi ösztöndíjak és mintagazdaságok létesítésével, kísérleti termeléssel, díjazott termelési versenyek és kiállítások rendezésével.¹³⁷ A kormányzat a mezőgazdaság fejlesztésére évi 100 millió pengőt irányzott elő. Egy 1945-ben készült elemzés szerint ezt az összeget a kormányzat az 1942. évtől kezdve évente a földművelésügyi tárca költségvetésének rendelkezésére bocsátotta. Ennek az összegnek a terhére adott támogatásokat nagyobb részben magánvállalkozásoknak, termelőknek folyósították, vissza nem térülő, vagy csak kis részben visszatérülő juttatások, illetve kölcsönök formájában.¹³⁸

Termelésszervezés

Erdélyben az általános újjáépítési munka keretében a mezőgazdaság átalakítása is nagy lendülettel indult meg. 1941 októberében a Kárpátmedence folyóirat a következőképp foglalta össze a gazdasági változásokat:

„Igen jelentősek azok az eredmények, amelyeket egy esztendő alatt a visszacsatolt erdélyi részekben elérni sikerült. Elsősorban azt kell megemlítenünk, hogy a földművelésügyi minisztérium kerekén 19 millió pengőt adott az erdélyi területek géppel, vetőmaggal, tenyészállattal való ellátására, azonkívül 24 millió

---

136 *Csiki Néplap*, 1942. július 15.

137 MOL Z.12.73 cs. 378 t. a. 5 p.

138 Uo. 6 p.

facsemetét osztott szét és több gabonarakárt, mintagazdaságot és kísérletügyi állomást létesített... A kormány a közlekedés megjavításával kapcsolatosan 35 millió pengő kiadással utat javíttatott, 48 milliót pedig vasútépítésre, 4 milliót a postahálózat kibővítésére fordított. A szeretfalvi széles nyomtávú vasút már épül, ezenkívül 15 autóbuszvonalon megindult a forgalom. A szövetkezetek 5 milliót, a fakitermelők 1,5 milliót kaptak hitelképp a kormánytól, de ezenkívül a Nemzeti Bank és a magánbankok is közreműködnek az erdélyi gazdasági élet tőkével való ellátásában.”¹³⁹

A székelyföldi kisvárosok lapjai is lelkesen számoltak be a kormánytámogatásokról, a búza- és lisztszállítmányokról: „650 vagon lisztet és kenyérbúzáat szállítanak a megyénkbe”- írta az udvarhelyi Hargita 1941 decemberében.¹⁴⁰

A visszacsatolás után leghevesebben támadott székelyföldi mezőgazdasági intézmény a még létező ugarrendszer volt. A Székelyföldön Udvarhely és Csík megyékben volt a legtöbb ugarhagyó gazdálkodást folytató falu. A szántóterület egy harmadát minden évben pihentető termelőmód nemzetgazdaságilag károsnak minősült ebben a korszakban, felszámolására mozgósította a gazdálkodókat a szakirányítás, a mezőgazdasági közigazgatás, és a publicisztika egyaránt.

Az anyaországi hivatalnokok, agrárszakemberek véleményével szemben, az erdélyi kisgazdaságok üzemi viszonyait alaposabban ismerő itteni szakemberek nem voltak annyira heves harcosai a nyomásos rendszer felszámolásának minden termelési övezetben. Különösen nem javasolták a „nem önellátó” övezetekben, mint amilyen számításaik szerint a fent említett két megye területének nagyobb része is volt. A talajerő visszapótlás lehetőségeit és az erdélyi alacsony állatlétszámot figyelembe véve egy agrárszakiró megállapította, hogy az istállótrágya termelés nincs olyan mértékben biztosítva, ahogyan azt a helyes talajgazdálkodás megkívánja.

---

139 *Kárpátmedence*. 1941. október 385 p.

140 *Hargita*. 1941. december 5.

Az ugartartás nagymértékű fennmaradása Erdélyben a talajerő fenntartás fontos tényezője volt.¹⁴¹ A növénytermelés megfelelő átszervezését csak az állatlétszám növelése és ezzel trágyatermelés fokozása függvényében javasolták, ugyancsak ezek alapján lehetne a takarmány- és ipari növények fokozottabb bevezetésére gondolni.¹⁴² Az intenzív propaganda és a kilátásba helyezett kedvezmények ellenére az ugartartó gazdálkodás felszámolása csak lassan haladt.

Alább áttekintjük a mezőgazdaság korszerűsítésére ágazatonként kezdeményezett segélyezési, támogatási formákat.

Támogatások Csík és Udvarhely megyékben

A mezőgazdaságban a fő termelési ág a növénytermesztés, ezen belül az egyes vidékeken a kedvezőtlen természeti viszonyok ellenére is a „túlhajtott” kenyérgabona termesztés volt. Ez a növényi kultúra foglalta el Erdélyben a szántóterület 71,5%-át.¹⁴³ (Ez érthető gazdasági beállítódása a mezőgazdaságból élőknek, ha korábbi történeti idők éhínségeire, rossz belső közlekedési feltételeire gondolunk.)

A két megye mezőgazdaságára vonatkozó adatokból kiderül, hogy itt volt a legalacsonyabb a Székelyföldön mezőgazdasági termelés színvonala. Ennek a helyzetnek komplex természeti, társadalmi, földrajzi, közlekedési okai voltak.

A harmincas évek végén Csík megyében a szántóterület 61,4%-án, Udvarhely megyében 63,6%-án termesztettek gabonát, mégis mindkét megye gabona behozatalra szorult. Hozzá kell tennünk, hogy a két megye mezőgazdasági területéből a szántó csak 14,8

---

141 Farkas Árpád: *Erdélyi kisgazdaságok üzemi viszonyai és időszerű kérdései*. Az OMGE-ben, 1941.dec.12-én megtartott előadás. Kolozsvár. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet R.T. 1941.

142 Uo.

143 Az EMGE jelentés... 11 p.

illetve 26,7%-ot tett ki. A hasznavehető terület nagyobb része erdő és legelő volt:¹⁴⁴

	<i>szántó</i> %	<i>rét és</i> <i>legelő</i> %	<i>erdő</i> %	<i>gyümölcsös</i> %	<i>terméketlen</i> %
Csik megye	14.8	42.4	40.0	–	2.6
Udvarhely megye	26.7	32.4	35.7	1.1	4.1

A két megyében a kenyérgabona mellett más növényeket az alábbi területarányokon termesztettek:

	<i>élelmi növények</i>	<i>ipari növények</i>	<i>takarmánynövények</i> (<i>főleg burgonya és kukorica</i>)
Csik	13,2 %	0,5 %	3,2 %
Udvarhely	4,5 %	0,8 %	8,6 %

A termelés színvonalának javítását célzó állami támogatások gyakorlatilag az összes gazdasági tevékenységre kiterjedtek, a termesztéstől a termény feldolgozásáig, tárolásáig, értékesítéséig, és a korszerűbb mezőgazdasági építkezések tervezéséig. De nemcsak anyagi támogatásokról beszélhetünk, hanem tudástranszfer-ről is. A szakminisztérium nagy jelentőséget tulajdonított a gazdasági képzésnek: a legkülönbözőbb szakirányú tanfolyamokat szervezték állami támogatással a falvak gazdáinak az „iskolán kívüli gazdasági népnevelés” programjának keretében, illetve oktatási intézményekben.

Az alábbiakban a támogatási formákat és területeket tekintjük át.

---

144 Oberding József György: Az erdélyi magyarság mezőgazdasága és mezőgazdasági szervezetei a román uralom alatt. In: *Kisebbségi Körlevél*. 1942. január 16-30. és 19-20 p.

Növénytermesztés

A növénytermesztés színvonalának javítására a F.M. támogatásával Erdélyben évente több alkalommal is, kedvezményes vásárlással minőségi vetőmagakciókat szerveztek. A gabonafélék minőségének feljavítása mellett fontos szempont volt az ipari növények (rostlen, napraforgó, cukorrépa) és a Székelyföldön addig alig ismert, vagy kevésbé elterjedt takarmánynövények (lucerna, szarvaskerep, somkóró, baltacím) meghonosításának szorgalmazása.

1941. őszén a gazdák minőségi vetőmagokat (őszi árpa, rozs) vásárolhattak, az állami támogatás Erdélyben 17 455,96 P volt, ebből 9 357,1 P értékben jutott gabona a székely megyékbe.¹⁴⁵ 1942. tavaszán állami támogatással Erdélyben összesen 889 q lóheremagot, 17 q lucernamagot, 1 240,6 q bükkönyt osztottak ki, ebből a székely megyékben 310 q lóhere, 7 q lucerna, 816 q bükköny jutott. Ugyanekkor 53,4 q szarvaskerepmagot, 1,7 q somkórómagot, 54,3 q baltacím magot, 255 q Viktória borsót, 110 q gyöngybabot vásároltak a termelők 50%-os állami támogatással.¹⁴⁶

1944 februárjában újabb vetőmagakciót (lóhere, lucerna, szarvaskerep, baltacím, zab, bükköny) indított a FM, a 3 millió pengő értékű akcióban a művelési rendszer korszerűsítését is próbálták előmozdítani: „ahol a fekete ugarról a zöldugarra tértek át a vételár 60%-át megtérítik a gazdáknak.”¹⁴⁷

1941 nyarán a földművelésügyi minisztérium a bejelentett igénylések alapján Csík vármegye részére 17 vagon 241 sz. odvasi minőségi búza vetőmagot és 16 vagon minőségi rozs vetőmag kiosztását engedélyezte. A kiosztást az EMGE kirendeltsége végezte.”¹⁴⁸

---

145 Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkája 1941–1942. Kolozsvár. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet RT. 1942. 85 p. (a továbbiakban: Az EMGE munkája...)

146 i.m.: 98–99 p.

147 *Erdélyi Gazda*. 1944. január. 74 p.

148 *Csík vármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 21. sz. 223–224 p.

Udvarhely vármegyére „az itt igen jól bevált Odvosi 241. nemes búza fajta szaporítása és terjesztése határozottatott el. Összesen 15 vagon áll e fajtából a gazdaközönség rendelkezésére, de ennél jóval több a szükséglet, több mint 15 vagon. A búzavetőmagot az EMGE 34 pengős mázsánkénti áron veszi át a termelőtől és 30 pengős áron adja ki.”¹⁴⁹

1942 tavaszán Udvarhely vármegyében a „m.kir. Gazdasági Felügyelőség utján 18 vagon kukorica vetőmag állt a gazdak rendelkezésére, ami a vármegye vetőmagszükségletét tökéletesen fedezi. A gazdasági felügyelőség további hét vagon zab fölött is rendelkezik. Hozzáadva az EMGE által juttatott pillangósvirágú vető magvakat, bükköny, borsó, lóhere, szarvaskerep stb., igen sokat lendített a vetőmaghiányon.”¹⁵⁰

Csik vármegyében az EMGE 1942. tavaszi jelentése szerint „a m. kir. Gazdasági Felügyelőség és Egyesületünk ottani kirendeltsége minden lehető megtett a vetőmaghiány enyhítésére olyannyira, hogyha a gazdak nem is éppen azokat a növényeket termesztik teljes egészében, amit óhajtottak volna, de fonal- és takarmánynövények magvaival pótolhatták kalászos vetőmaghiányukat. Vetőmaghiányban tulajdonképpen csak azok a gazdak szenvednek, akik elmulasztották igénylésüket idejében bejelenteni.”¹⁵¹

A gazdak körében, a körülményes, bürokratikus allokációra néha panaszok is felmerültek: „A vetőmagigényléseknek a módja különböző közellátási minisztériumi rendelkezések következtében olyan mérhetetlenül meg van nehezítve, hogy az a gazda akinek igénylését eddig a Vármegyei gazdasági felügyelőség nem tudta kielégíteni, már a jövőben nem tud vetőmaghoz jutni.” – állt az EMGE 1942. májusi jelentésében.¹⁵²

---

149 *Hargita*, Társadalmi, közgazdasági és politikai hírlap. Székelyudvarhely. 1941. szeptember 5.

150 MOL K. 184. 1942. 46. 126.061. Az EMGE 1942. április havi helyzetjelentése. 246 p.

151 Uo. Az EMGE 1942. május havi helyzet jelentése 319 p.

152 Uo. 89 p.

A hadigazdálkodás körülményei között szigorodó beszolgáltatási rendelkezések a kezdeti évek kedvezményeit megnyirbálták. 1943-ban „a kiosztásra kerülő vetőmagvak, elsősorban az Erdély területén lévő szaporító gazdaságok és a lábön álló vetések szemléje során erre a célra lekötelvezett és a 12422/1942 sz. rendelkezés értelmében lekötött vetőmagokkal rendelkező gazdaságokból, míg a hiányzó mennyiség a M.Kir. Növénytermelési Hivatal utján az ország egyéb részeiből kerül leszállításra. A vetőmag beszerzésénél alapár és felár fizetendő. Az akció keretében általában csak azoknak a gazdáknak osztandó ki vetőmag, akik a vetőmag mennyiségnek megfelelő szokvány zabot, illetve árpát a Hombárhoz hajlandók előzetesen beszolgáltatni és annak megtörténtét a Hombár bizományosa által kiállított átvételi elismeréssel igazolják. Azok, akik cserekészlettel nem rendelkeznek, az akció keretében csak akkor kaphatnak vetőmagot, ha a községi előjáróság bizonyítványával igazolják, hogy gabonalapjuk tanúsága szerint részükre vetőmag nem hagyatott vissza.”¹⁵³

A 100 holdon aluli kisgazdaságoknak a vetőmagot a vármegyei gazdasági felügyelőségek osztották ki készpénzfizetés ellenében, a vasúti szállítási költségeket az állam viselte. A vetőmagtermelő gazdaságok csak mintavétel után adhatták el árujukat. Az akció keretében Csík vármegyébe 1943 tavaszán 1 706 q zabvetőmag érkezett Háromszék vármegyéből „kiosztásban részesült 34 községben 2 241 gazda. A gazdák a vetőmaggal meg voltak elégedve” – jelentette a vármegyei gazdasági felügyelő.¹⁵⁴

A kedvezményes vetőmagakció Csík megyében 1944 tavaszán is folytatódott: „100 000 mázsa minőségi burgonya vetőmag kerül kiosztásra... az elmúlt évben lebonyolított vetőmagburgonya kiosztást a földművelésügyi miniszter az idén is folytatja. Az akcióban eredeti nemesített és a Növénytermelési Hivatal, valamint a Növényegészségügyi Szolgálat által tenyészidő alatt ellenőrzött,

---

153 MOL K.201. 1943. 2644. 2403. Az 1943. évi tavaszi minőségi zab és sörárpa vetőmag kiosztás.

154 MOL K.201. 1943. 2644. uo.

részben rákellenálló 100 ezer mázsa vetőburgonya kerül kiosztásra. A burgonyát elsősorban továbbzaportításra vállalkozó gazdaságok, másodsorban kistermelők kapják. A gazdák az átvett vetőburgonyáért az illető fajta étkezési minőségű Budapestre megállapított árnak métermázsánként 1,25 pengővel csökkentett összegét, mint alapárat és ezenkívül felár címén az eredeti nemesített fajtáknál 70 százalékot, az ellenőrzött vetőburgonyánál pedig az alapár 50 százalékát térítik meg felár címén.”¹⁵⁵

Az ipari növények termesztését szabályozó 670/1942.M.E. rendelet¹⁵⁶ kötelezővé tette a napraforgó termesztést, az 50 hold alatti birtokon gazdálkodóknak is. (A nagyobb birtokokon már korábban kötelező volt.) A 20 méternél szélesebb parcellák mindkét hosszú oldalát napraforgóval kellett szegélyezni. De a szegélynövény lehetett cirok, vagy kender is. Az 50 hold fölötti szántóterület 5%-án a termelő köteles volt fő terményként napraforgót, vagy olajlent termesztetni.¹⁵⁷ A termesztési kötelezettségek szigorúak voltak, a „rendeletek be nem tartása 6 hónapig terjedhető elzárást von maga után” – írta a Csiki Néplap.¹⁵⁸

Gyümölcsstermesztés

A szántóföldi növénytermesztés korszerűsítését célzó segélyezések mellett a gyümölcsstermesztés fejlesztése is része volt a mezőgazdasági támogatásoknak.

Marosvásárhelyen Gyümölcsészeti Felügyelőség létesült, a székely megyékben mindenütt gyümölcsészeti intézőségeket és növény-egészségügyi körzeteket állítottak fel.¹⁵⁹ Az erdélyi gyümölcsstermesztés korszerűsítésére állami támogatással tanfolyamokat szerveztek, kiállításokat rendeztek, a vármegyei kirendeltségek kezdeményezték a gyümölcsstermelési egyesületek megalakítását.

---

155 *Csiki Néplap*, 1942. október 28.

156 *Budapesti Közlöny*, 1942. február 1. 26 sz.

157 *Csiki Néplap*, 1942. július 8.

158 *Csiki Néplap*, 1942. 25. 8.

159 Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkája. 1941-1942. Kolozsvár. Miner-va R.T. 1942. 60 p.

1942. őszén a vármegyék székhelyein vándorkiállítással egybekötött csomagolási tanfolyamokat szerveztek. A résztvevők díjtalanul kapták a gyümölcsstelepítésről és kezelésről, a gyümölcsösök rendezetéről szóló ismertető füzeteket.¹⁶⁰

1944. telén „szerte a Székelyföldön gyümölcskertészeti és zöldségtermelési szaktanfolyamokat rendeznek” – közölte szalagcímben a Sepsiszentgyörgyön megjelenő *Hétfői Székely Nép*.¹⁶¹ Csík megyében Balánbányán szerveztek tanfolyamot „amelynek 92 hallgatója van. A minisztérium rendelkezései értelmében a tanfolyamok hallgatóinak száma nem haladhatja meg a hatvanat, a nagy érdeklődésre való tekintettel azonban itt valamennyi jelentkező felvételét engedélyezték.”¹⁶²

Szakértők becslése szerint az erdélyi és trianoni terület között mintegy 100 évi fejlődésnek megfelelő különbség mutatkozott, különösen a gyümölcskertészet terén.¹⁶³ A gyümölcsösök ápolásához permetezőgépeket, vegyszereket osztottak kedvezményes áron, permetezőmester képző tanfolyamokat szerveztek. Ezekre a tanfolyamokra a nagycsaládosokat vették fel. Újításokat jelentettek a növény egészségügyi, növényvédelmi intézkedések is. Ezekben az években kezdődött a Székelyföldön a műtrágya és a növényvédő szerek használatának elterjesztése. 1941-ben állami hozzájárulással a négy székely megyében kiosztottak 53 050 kg péti sót, 61 200 kg szuperfoszfát műtrágyát, a támogatás összege 6 300,34 pengő.¹⁶⁴ Ugyanekkor „kiosztásra került összesen 451 546 kg rézgálic és 141 112 kg rézmészpor vásárlására jogosító utalvány.”¹⁶⁵

---

160 *Csíki Néplap*, 1942. november 18.

161 *Hétfői Székely Nép*, 1944. január 17.

162 Uo.

163 Uo.

164 Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkája... 81 p.

165 Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkája... 58 p.

Az állattenyésztés támogatása

Az erdélyi állattenyésztés színvonala viszonylag jobban megközelítette a trianoni terület színvonalát, mint a növénytermesztés. A FM megszervezte Erdélyben is az állattenyésztő szolgálatokat. Vármegyei Állattenyésztő Állomásokat állított fel, két körzet alakult, a székelyföldi megyék központja Csíkszereda volt.¹⁶⁶ Az állattenyésztési egyesületek (szarvasmarha-, juh- és sertés szakosztályokkal), feladata az állatkiállítások szervezése, vásárok rendezése volt. A FM törvényhatósági állattenyésztési alapot létesített, ebből támogatták az apaállattartást a községekben. Minden évben széles keretekben folyt az állami tenyészállat kiosztási akció: kedvezményes áron hasas üszöket, fajkancákat, kocákat, jerke bárányokat osztottak az igénylőknek.

A *lóállomány* minőségi feljavítását a kormányzat elsősorban tenyészkanca akciók lebonyolításával támogatta. 1941-ben Erdélyben 1 146 kancát osztottak szét, az állomány teljes értéke 1 069 430 P volt, a székelyföldi megyék lótartó gazdái – az igényelt létszám alatt – 412 kancát vásárolhattak. A gazdák az állatok árának 50%-t fizették, de ezt az összeget is 5 évi egyenlő részletekben törleszthették. A FM a tenyészállatok szállítási költségeit megtérítette.¹⁶⁷

1943-ban a FM támogatásával az újabb kedvezményes tenyészlő vásárlási hitelakcióban „a tenyészkanca és mének vásárlási árának 80%-a igényelhető 12 hónapnyi kamatmentes hitellel.”¹⁶⁸

A *szarvasmarha-tenyésztés* fejlesztésének legfontosabb eljárása a fajtafeljavítás volt. A székelyföldi állományról egy agrárszakember megállapította, hogy „Udvarhelyen és Háromszéken legtöbb a szimentáli-pizgauni keverék, korcs. Ezeket a teheneket korcsitura elnevezés alatt ismerik. Ökörben igen jó. Csíkban ugyancsak szimentáli és magyar fajta található.”¹⁶⁹ Az állattenyésztők gazda-

---

166 *Erdélyi Gazda*, 1941. május. 200 p.

167 *Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkája...* 109–110 p.

168 *Erdélyi Gazda*, 1943. április. 178 p.

169 MOL Z. 839.4 cs. 55 tétel. Az erdélyi tejértékesítés. Összeállította: Brückler József 1941. június. 21 p.

sági gondolkodásmódjáról az idézett szakember megjegyezte, hogy „Udvarhelyen ha sok a takarmány azt a székely gazda a saját gazdaságában, de nem tejtermelésre használja fel. Bármilyen gyenge is legyen ezzel szemben viszont a takarmánytermés, a meglévő tejtermelést ez sem befolyásolja, mert Udvarhelyen nem tart a székely gazda több tehenet, mint amennyi részére a szükséges takarmány rossz évben is megterem.”¹⁷⁰

Az Állattenyésztő Állomások a fajtafeljavítást a törzskönyvezett apaállatok köztenyésztésben való elhelyezésével biztosították. A székely falvakban az apaállatok vásárlása, takarmányozása a régi időkben a falu, majd a közbirtokosságok hatáskörébe tartozott. Bár a századelőtől léteztek törvényhatósági állattenyésztési szabályrendeletek, ezek a két világháború közötti időszakban hatályukat veszítették.

A trianoni területen a húszas évek közepétől kezdődött a tenyészállatok behozatalának programja, elsősorban Svájc-ból hoztak be tenyész bikákat és fiatal hasas teheneket. A tenyésztési célokra alkalmas állatokat vámmentesen hozták be és a közbirtokosságok, magántenyésztők árengedménnyel részesülhettek a behozatalból. Ebben az időszakban Erdélyben nem voltak hasonló támogatási formák. A visszacsatolás után a kormányzat a magán- és köztenyésztésben a fajtafeljavítást a törvényhatósági alapról szóló 1940:XIII. tc.-ben szabályozta: „A községek és a közbirtokosságok a magasabb állattenyésztési szempontokat sokszor nem tudták kellően érvényesíteni és gyakran a rosszul értelmezett helyi érdekek és túlzott vagy kényszerű takarékosági szempontok kerültek előtérbe. Ezért e törvény a köztenyésztés részére szükséges apaállatok beszerzését a törvényhatóságok kötelességévé teszi, s ennek fedezete céljából törvényhatósági állattenyésztési alapok létesítését rendelte el. Ezzel a kérdést függetlenítette a községek anyagi helyzetétől.”¹⁷¹

170 Uo: 22 old.

171 Szuhay Miklós: *A magyar mezőgazdaság a két világháború között.* In: *A magyar agrártársadalom a jobbágyság felszabadításától napjainkig.* Szerk: Gunst Péter, Napvilág Kiadó, Budapest, 1998. 245 p.

Az 1940. végén induló erdélyi állatakciónak a trianoni területen a korábbi években elindított támogatási formák kiterjesztését jelentették. A kormányzat 1941-ben Erdélyben is tenyésztihen- és üszőakciókat bonyolított le: 531 piros-tarka tehenet és 790 db 6–18 hónapos üszőt osztottak ki kedvezményes áron. Az állomány összértéke 723 806,25 P ebből állami támogatás 216 979,69 P volt. A négy székely megyébe összesen 676 állat jutott 269 907 P értékben, ebből 73 087,3 P volt állami támogatás. A FM az állomány szállítási költségei mellett, egy évre az állatok biztosítási díjait is fedezte. Ugyancsak az 1941. év elején 1 000 darab három hónapos–egy éves szimentáli üsző került kiosztásra 40%-os árkedvezménnyel, a szállítási költségek fedezése mellett. Az 1941. évi állami borjúakció elszámolása szerint Erdélyben a teljes vételár 265 288 P, a kiosztási ár 170 998 P volt, a különbözet árkedvezmény fuvar költség, jutalék, stb. A borjúfelnevelési akcióra a Minisztertanács 2 millió pengőt fordított.¹⁷²

A tenyészbikák vásárlásánál a székelyföldi gazdakörök 25%-os, a községek és közbirtokosságok 20%-os kedvezményt kaptak. A kormány fizette a vasúti szállítások költségeit és az állatbiztosítások első évét. Csík vármegyében 1941-ben „július hó folyamán a felügyelőség 24 tenyészbikát szerzett be Somogy vármegyéből jutalékos, kamatmentes hitellel... Bélbor, Gyergyóvárhegy, Szárhegy, Ditró, Gyergyóremete részére. Az ezt megelőző akcióban Borszék, Ditró, Kászonyújfalú, Kászonyjakabfalva, Gyimesközéplak, Gyergyócsomafalva, Gyergyóújfalú, Gyergyóremete, Tekerőpatak részére vásároltak kamatmentes hitellel” – összesen 46 tenyészbikát.¹⁷³ Év végére a beszerzett állatok száma: 77 tenyészbika és 20 drb. tenyészkoça, ez utóbbiak Kászonyújfaluban találtak gazdára.¹⁷⁴ 1942. tavaszán az újabb állami „üszőborjú kiosztási akció” az 50 holdnál kevesebb birtokon gazdálkodókat támogatta, az állami segély a vételár 35%-a volt.¹⁷⁵ 1942 novemberében a Csík

172 MOL K. 184. 5926.1941. 41 tétel. 70012 alapszám.

173 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 21. 223–224.

174 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32. 316–317.

175 *Erdélyi Gazda*, 1942. június 1. 295.

megyei alispán jelentette, hogy „a községek és közbirtokosságok részére ezideig 153 tenyészbika volt beszerezve a gazdasági felügyelőség útján... 14 kan is beszereztetett 5.600 P értékben. A vármegyei állattenyésztési egyesület a kászonyújfalusi gazdáknak kiosztott 15 darab tenyész üszöt csere útján, 14 drb tenyész üszöt és 7 drb hasas üszöt kedvezményes áron a m. kir. földművelésügyi minisztérium hozzájárulásával.”¹⁷⁶

A fajtafeljavítást célozta a minisztériumi kirendeltség támogatásával létesített bikanevelő telep Maros-Torda megye előhavasi legelőbirtokán, valamint a csiksomlyói közbirtokosság legelőjén, a Tolvajos tetőn létrehozott havasi mintagazdaság.¹⁷⁷

A kedvezményes akciókat vármegyékben megszervezett állattenyésztési szolgálatok, állattenyésztő szervezetek, EMGE szakosztályok bonyolították. A gazdákat arra ösztönözték, hogy „állattenyésztő egyesületeket alakítsanak és ezeknek keretében a törzskönyvelést a tejjellenőrzés alapján végezzék.”¹⁷⁸

A korszerű tenyésztési ismeretek terjesztésére a községekben téli gazdasági tanfolyamokat szerveztek: 1941 telén „Kászonyaltízen, Kászonyújfaluban, Menaságon, Delnén állattenyésztési tanfolyamok nyílnak.”¹⁷⁹ 1943 nyarán is a községekben az „állattenyésztő szervezetek irányítása mellett folyik a törzskönyveléssel és tejjellenőrzéssel kapcsolatos céltudatos tenyésztői munka.”¹⁸⁰

A szarvasmarha a székelyföldi mezőgazdaság fontos kiviteli cikke volt. A vármegyei állattenyésztő egyesületek megszervezték a kivitelt szánt hízó marhák kiszállítását Németországba, Olaszországba. A hosszú szállítási idő alatti veszteségek pótlására „útiapadó” címen az állattartó gazdák támogatásban részesültek.¹⁸¹ Egy másik támogatási forma a hízalási hitel volt, ezt „a Magyar Állat és Állati Termékek Kiviteli Szövetkezete folyósította 6 hónapra, évi 5%-os

---

176 *Csík vármegye Hivatalos Lapja*, 1942. november 26. 41 sz.

177 *Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület munkája...* 125 p.

178 *Erdélyi Gazda*, 1940. december. 432–433.

179 *Csiki Néplap*, 1941. december 10.

180 *Erdélyi Gazda*, 1943. július 1. 332. p.

181 i.m.: 146 p.

kamattal.”¹⁸² A rendelkezések szerint kiviteli engedélyt „mindenkor csak a gazda kaphat és pedig csak az a gazda, aki saját maga hizlal... aki a hízó marhát legalább három hónapig hizlalta saját istállójában.”¹⁸³

A szakemberek Erdély *juhállományát* gyenge minőségűnek, alacsony termelékenységűnek értékelték. A juhtenyésztés fellendítésére a székelyföldi megyékben 1941-ben és 1942-ben kormányzati támogatással fésűs-gyapjas cigája kosokat (1 000 db) és bárányokat osztottak ki.¹⁸⁴ A szaktárca a székelyföldi természeti feltételeket alkalmasnak találta e fajta a tenyésztési körzetének növelésére. A székelyföldi tenyészjuh kiosztási akcióra a 240.598/1940. F.M. sz. rendelettel az állam 100 000 pengőt fordított. Az állatkiosztási akcióban a 100 hold fölötti birtokosok 20%-os, a 100 hold alatti birtokosok 30%-os kedvezményben részesültek.

Az erdélyi juhállományban pusztító metelykór leküzdésére 1941-ben 60 000 P támogatással gyógyszert osztottak ki a gazdáknak, ebből a székely megyékbe 25 353 P kormánysegély jutott.¹⁸⁵ 1941. őszén az EMGE jelentés megállapította, hogy „a juhok vásárlására adott segély folyományaképpen a székely falvak majdnem mindenikében újra fellendült a juhtenyésztés. Eddig több mint 6500 Distol-tokot osztott ki egyesületünk ottani kirendeltsége az igénylők között, de igénylések még mindig jönnek.”¹⁸⁶

1943 tavaszán egy újabb támogatási akció keretében „a földművelésügyi minisztérium választott jerke bárányokat vásárol és oszt ki 40 százalékos kedvezményrel a kistenyésztők között. A bárányok szállítási költségeit az állam viseli.”¹⁸⁷ Az állomány létszámának növelését a hatóságok időnként jerkebárány-vágási tilalmakkal próbálták előmozdítani.

---

182 *Erdélyi Gazda*, 1941. január. 99 p.

183 *Erdélyi Gazda*, 1940. december. 451 p.

184 *Erdélyi Gazda*, 1941. március. 136 p.

185 Az EMGE munkája... i.h. 123 p.

186 K. 184.1942. 46. 126014. Az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület 1941. évi XI. havi helyzetjelentése. 6 p.

187 *Gyergyó és vidéke*, 1943. május 17.

A *baromfitenyésztés* fellendítésére a FM Marosvásárhelyen 20 000 tojásos keltető központ létrehozását rendelte el, egy 1941. februári rendelet baromfitenyésztő mintaközségek megszervezéséről határozott. A FM ol építési segélyeket is folyósított minta baromfiólak építéséhez. Az 1941. évi baromfiakció keretében „35 000 darab fajállatot osztanak szét a gazdák között. Kiosztásra kerül összesen 25 000 kakas, továbbá 10 000 kacsa és liba.” A székelyudvarhelyi Hargita arról cikkezett, hogy a gazdák csak keveset vásároltak: „felvethetjük a kérdést: nálunk, t.i. a mi megyénkben, miért nincs érdeklődés a fajbaromfi tenyésztés iránt.”¹⁸⁸ A székely megyékben 1 557 db szárnyast (tyúk, liba, pulyka) osztottak ki, 20 923 P értékben, ebből 15 146 P volt állami támogatás.¹⁸⁹

A FM erdélyi kirendeltsége rendszeresítette a járási állatorvosi szolgálatot, meghatározták a bejelentés kötelezettsége alá tartozó fertőző betegségeket. Ezeket a megyei hivatalos lapokban rendszeresen közzé is tették.¹⁹⁰ Az állategészségügyi szolgálatok egyik fő feladata az állatállomány teljes gümőkor mentesítése volt.¹⁹¹

Egy 1943 nyarán készült EMGE beszámoló szerint „az állattenyésztő szervezetek teljes kiépítése befejezést nyert, a hivatalosan ellenőrzött állattenyésztő községek száma 331, melyből 154 van a Székelyföldön... folyó évben köztenyésztés apaállat szükségletére egy millió pengő kamatmentes hitelt és több mint 200 ezer pengő árkedvezményt biztosított az állam.” Hasonlóképpen széles keretben folytak az állami tenyészállat kiosztási akciók, amelyek keretében hasas üszöket, növendéküszöket, kocákat, jerke bányákat osztottak kedvezményesen.¹⁹²

---

188 Hargita. 1941. október 24.

189 Az EMGE munkája ...i.h.: 122 p.

190 Az EMGE munkája... 118–119 p.

191 *Erdélyi Gazda*, 1944. május. 230 p.

192 *Erdélyi Gazda*, 1943. július. 332 p.

Legelő- és rétgazdálkodás

A legelők állapotáról, a kihasználási formákról általában bírálóan szóltak a szakemberek: „Erdélyben legelő van elegendő, de kezelésük, karbantartásuk, javításuk igen sok kívánnivalót hagy hátra.”¹⁹³ „A legelők általában sajnos gyengék, nélkülözik a szakszerű kezelést, pedig ha valahol, Erdélyben kellene legyen jó legelő. Ezzel szemben pl. Csíkban, ahol kintháló a csorda, a legelő 70%-a használhatatlan a sok tövisbokor, borókabokor és vakond kártevés miatt” – állapította meg 1941-ben egy agrárszakértő.¹⁹⁴

A megyei törvényhatóságok kötelezték a közbirtokosságokat és a községi elöljárókat, hogy az osztatlan közlegelőkre legelőrendtartási szabályrendeleteket készítsenek. A legelőrendtartásoknak részletes szabályokat kellett tartalmazniuk az egyes legelőtestekre kibocsátható állatlétszámról, a legeltetésben egymást hátráltató állatfajok elosztásáról (külön a juhok és a szarvasmarhák), a legeltetési költségről állatonként, a legelők ápolásának költségeiről: hol készítenők kutak, itatók, delelő helyek, a tenyészállatok beszerzésével, tartásával járó költségeket kik, hogyan viseljék. (Ezek a rendtartási utasítások nem voltak újdonságok a székelyföldi falvakban, 1918 előtt a FM legeltetésre vonatkozó törvényei: az 1894:XII. tc., az 1908:VII. és XXXIX tc.-ek már hasonló szabályozásokat bevezettek).

A legelőrendtartás feletti felügyeletet a vármegyei közigazgatási bizottság albizottsága és a gazdasági felügyelőség látta el. A legelők karbantartása, a rendelkezések gyakorlatba ültetése a többszöri szigorú felszólítás ellenére elmaradt a szakigazgatóság követelményeitől. 1942 januárjában az Udvarhely megyei alispán a megye négy főszolgabírájának „tudomásulvétel és azonnali végrehajtás végett” újílag közli a miniszteri rendeletet a legelők karbantartásáról, ui. „a birtokosságok és a községek a kiadott rendelkezéseimet vagy egyáltalán nem, vagy csak felületesen hajtják végre... Ennek a magatartásnak, helyesebben nemtörődöm-

---

193 *Erdélyi Gazda*, 1941. március. 141 p.

194 Brückler: i. m. 22. p.

ségnek a természetszerű következménye, hogy a birtokossági és a közös községi legelők legnagyobb része minden gondozást nélkülöz, nagymértékben elgyomosodott, bokrokkal benőtt.” A rendelkezés részletesen felsorolja a kötelező őszi és tavaszi karbantartási munkákat, majd azzal zárul, hogy „ha a legelőrendtartás végrehajtását elmulasztja a birtokosság szervezete a hatóság által feloszlatható, vagy felfüggesztendő.”¹⁹⁵

A több mint fél évszázados állami legelő rendtartási múlt után a negyvenes években még mindig voltak olyan falvak, ahol a közlegelők használatából arányjoggal nem rendelkező de legeltetési joggal felruházott egyének „a székely szolidaritásból eredő használati joggal” bírtak.¹⁹⁶

Az EMGE zöldmező ügyosztálya a szakszerű legelőgondozás, a legelőfeljavítási ismeretek terjesztésére telente zöldmező és pásztorképző tanfolyamokat szervezett. A FM erdélyi kirendeltsége 1941-ben a legelőviszonyok megjavítása végett Erdélyben mintalegelők felállítását határozta el, ebben az évben 16 erdélyi legelőre készített részletes legelőfeljavítási tervet, köztük Csík és Udvarhely megyékben is: „Ismeretes, hogy a visszacsatolt keletmagyarországi és erdélyi területnek több mint 28 százaléka rét és legelő... a földművelésügyi miniszter az erdélyi kirendeltséggel elkészítette a legelőgazdaság fejlesztési munkatervét... A kirendeltség minden megyében 2-2, összesen tehát 16 legelőt még folyó év őszén megjavít, hogy mintalegelők szolgáltassák a példát a további munkálatokhoz.”¹⁹⁷

Csík megyében „egy ilyen mintalegelőt Csíksomlyó kapott meg... A mintalegelőt az állam az összes szükséges gépekkel és egyéb korszerű berendezéssel felszereli. A felszerelés a tejfeldolgozó gépek kivételével, 10 év után a községnek marad.”¹⁹⁸

1942. őszén a befejeződéshez közeledő munkálatról, mint a „székelység boldogulásának új lehetőségéről” a Sepsiszentgyörgyön

---

195 *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja*, 1942. január 16. 22 p.

196 Uo. 1941. május 22.

197 *Csíki Néplap*, 1941. október 29.

198 *Csíki Néplap*, 1942. január 14.

megjelenő *Hétfői Székely Nép* azt írta, hogy a mintalegelő „hivatva lesz, hogy a csiki gazdát rávegyesse és megtanítsa most már véglegesen arra... hogy itt magas fokú állattenyésztést kell teremteni, pontosan úgy mint Svájcban... Ennek a legelő mintagazdaságnak a nyomában fakadó havasi gazdaságok fogják a csiki székelységnek egy komoly nemzetpolitikai kérdését, a sokat hangoztatott kivándorlást, vagy ha úgy tetszik kitelepítést megoldani.”¹⁹⁹ Csik vármegyében 1942 őszén „a földművelésügyi minisztérium erdélyi kirendeltsége 130 darab csákányt, 205 csákánykapát, 170 vasgereblyét, 16 láncboronát bocsátott a birtokosságok rendelkezésére – ezen kívül 1 080 kgr fűmagot és 4 759 P készpénzt itatók stb. létesítésére.”²⁰⁰

Mintalegelők Csikszereda, Dánfalva, Homoródszentpál határában is voltak. Ezekre államsegéllyel cementvályúkat, kútgyűrűket vásároltak a falvak közbirtokosságai, a vízmosásokat beültették csemetével.²⁰¹ A kijelölt mintalegelők gondozásának anyagi támogatása mellett a gazdáknak zöldmező gazdasági tanfolyamokon oktatták a szakszerű legelőkezelési ismereteket.

A gyepterületek feljavítására a FM támogatásával kedvezményes árú gyepletőmag akciókra került sor: „az 500 kat hold alatti birtokokon a vetőmagvak a kereskedelmi forgalmi árnál 30-40%-nál olcsóbbak.”²⁰² A kedvezményes vásárlásra az EMGE jelentése szerint különösen „Háromszék, Maros-Torda és Udvarhely vármegyéből jelentkeztek sokan.”²⁰³

A legelőterületek feljavításának irányítására a nagyobb községek gazdái közül legelőmestereket képeztek ki.

A mezőgazdasági területeken telkesítési munkálatokat is támogatott a kormányzat: „a földművelésügyi miniszter úr 1940 dec. 9-én kelt 217.050/940 sz. rendeletével Csikszeredán m. kir. kultuszmérnöki hivatalt szervezett. Eddig 47 000 Pengő államse-

---

199 *Hétfői Székely Nép*, 1942. szeptember 7.

200 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1942. november 26.

201 *Erdélyi Gazda*, 1941. november. 487 p

202 *Erdélyi Gazda*, 1941. november. 488 p.

203 Az EMGE munkája... 130 p.

gélyt utalt ki és további 56 000 pengő kiutalására tett ígéretet. A már kiutalt 47 000 pengő államsegélyből a csíkszeredai m. kir. kultúrmérnöki hivatal vezetése alatt 1942. március hó végéig Csíkszereda és Csíkcsecsó határában a kiviteli munka csak mintegy 17 000 pengő kiadással történt. A kiviteli munkát nagyon gátolja az a tény, hogy helybeli munkavállaló alig akad. A nehéz vizes földmunkától a vármegye lakossága idegenkedik.”²⁰⁴

A mezőgazdasági gépellátás támogatása

A termelés korszerűsítésére, a mezőgazdaság technikai színvonalának emelésére a kormányzat több alkalommal szervezett kedvezményes gépvásárlási akciókat. Az EMGE kimutatásai szerint a legnagyobb volumenű támogatásra a Székelyföldön 1941-ben került sor.

*Kimutatás a székely megyékben 1941-ben 50%-os állami támogatással kiosztott vetőgépekről és magtisztító gépekről.*²⁰⁵

	<i>Csik</i>	<i>Három- szék</i>	<i>Maros- Torda</i>	<i>Udvar- hely</i>	<i>Összesen</i>
Vetőgép db.	22	62	20	20	124
<i>Teljes vételár (P)</i>	11 782,2	34 392,48	10 914,44	12 282,1	69 371,22
<i>Állami támogatás (P)</i>	5 991,1	17 196,24	5 457,22	6 141,05	34 685,61
Magtisztító gép db	13	16	16	15	60
<i>Teljes vételár (P)</i>	13 719,64	17 118,88	17 526,8	13 537,28	61 902,6
<i>Állami támogatás (P)</i>	6 859,82	8 559,44	8 763,4	16 768,64	40 951,3

A vetőgép-akció mellett 1941 őszén 20%-os vásárlási kedvezményrel a FM kisméretű gépet támogatott. A gépek kiosztását a

204 *Csíkvármegye Hivatalos Lapja*, 1942. 14. 107.

205 *Az EMGE munkája...* 76–80 p.

székelyföldi falvakban az EMGE bonyolította le. Az állami támogatás összege a székely megyékben 8 639,93 P, Erdély szinten 18 192.05 P. A vásárolt kisgépek a székely megyékben a következők: eke 120 db, füllesztő 59 db, szecs kavágó 26 db, kisebb számban szereztek be a gazdák morzsolót, répavágót, tárcsás boronát, kapálógépet, permetezőt, tejgazdasági felszerelést, darálót, burgonyatorót.

Csik vármegyében 1941 őszéig „a gabonák tisztítására ez ideig 10 drb kedvezményes áru szelektort kaptak a vármegyei gazdakörök az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület útján.”²⁰⁶

A kisgazdaságok felszereltségének támogatása a későbbi években is folytatódott. A FM erdélyi kirendeltsége az 1943. évre közel másfél millió pengő értékű, 6 000 drb mezőgazdasági gép kedvezményes kiosztását biztosította.”²⁰⁷ Az ekkor vásárolt gépek némelyikét a Székelyföldön még ma is használják. (2001 tavaszán Csíkszentmiklós határában egy gazda olyan lövontatású Kühne vetőgéppel vetett, amelyet állami támogatással a negyvenes évek elején vásároltak, és amellyel – a tulajdonos szerint – „még mindig kitűnő, pontos munkát lehet végezni, ha gabonát, ha mákot vetünk vele”.) Egy idős emlékező szerint akkor a kisgazdának „adtak még Sack ekéket, vetőgépet még cséplőgépet is bizonyos lejáratú hitelre és kapálógépeket. S arról aztán levették a mintát s csinálták itt a kovácsok, s az üzletbe is megjelent, de meg se közelítik az eredetit, annyira tökéletes kisgépek voltak azok... A vetőgépek kanalas vetőgépek voltak, az állítható volt attól függően, hogy milyen vetőmagot vetett. Kézi darálókat lehetett venni, szecs kavágókat.”²⁰⁸

A földművelés eszközfelszereltségének korszerűsítése mellett, kormányzati támogatással a termékfeldolgozás gépi ellátottságát is javították. Elsősorban a tejfeldolgozás korszerűsítésére fektettek nagy hangsúlyt. Az anyaországi szakemberek ebben az ágazatban

---

206 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32. 318 p.

207 *Kárpátmedence*, 1943. április. 234 p.

208 Erőss Árpád (sz. 1923.) csíkszentmiklósi lakos szóbeli közlése, 2001. július 14.

is elmaradott állapotokat találtak: „Egyes falusi tejszövetkezetek a nevükre kiállított engedély alapján működtek... a mi fogalmaink szerinti tejiparendélyt s a tejiparúzés terén nálunk fennálló rendet nem ismerték. A falusi szövetkezeti tejszarnokok mikénti berendezésére vonatkozóan sem állott fenn semmiféle előírás, mint ahogy a tejszarnokok kezelőjétől sem követelt meg a hatóság semmiféle szakképesítést. Így adódott azután az a helyzet, hogy a falusi szövetkezeti tejszarnokokban nincsenek szakképesített kezelők, nincs tejhűtő, nincs jégverem.”²⁰⁹

A tejipari támogatásokat a szövetkezeti hálózat közvetítette. 1941-ben a tejipar korszerűsítésére a „FM leiratában 250 000 pengő van engedélyezve s ebből a Szövetség eddig tényleg kézhez is kapott 150 000 pengőt, azzal a rendeltetéssel, hogy az összeg fordítassék a marosvásárhelyi és a székelykeresztúri üzemek kiegészítésére, továbbá ebből az összegből valósítassanak meg a baróti körzet tejértékesítésének legégetőbb kérdései, mint kanna, autóbekészítés... Ezenkívül még 60 falusi tejszarnoki berendezés állíttatott fel, illetve leszállítás alatt van.”²¹⁰

Az Udvarhelyi medencében a székelykeresztúri Transsylvania vajüzem volt a legjelentősebb tejfeldolgozó egység még 1937/38-ban létesült. Az üzem tejbegyűjtési területe kiterjedt a Nagyküküllő, a két Homoród, és a Gagy menti településekre, a falusi tejszövetkezetek és a Hangya szövetkezet is az üzem beszállítói voltak. A visszacsatolás után „a telep bizonyos fokú rendbe hozására, gépi, stb. kiegészítésére volt szükség. A földművelésügyi miniszter úr támogatásával lehetséges volt a kannaparkot megfelelően kiegészíteni, a szükséges villanymotort beszerezni, teherautót vásárolni és garázst építeni.”²¹¹

1943 őszén Marosvásárhelyen megalakult az Erdélyi Tejgazdasági és Tejértékesítő szövetkezet. Az új intézmény üzembe helyezte a Baróton, Csikszeredában, és Székelyudvarhelyen megkezdett

---

209 Brückler i.m. 23 p.

210 Uo. 167 p.

211 Uo. 75 p.

tejüzemeket, lépéseket tett a székelyföldi tejértékesítő hálózat kiépítésére, tejgyűjtő állomásokat létesített.

Mezőgazdasági építkezések

A kormányzat a mezőgazdasági termények tárolásához, feldolgozásához, a korszerű állattartáshoz szükséges épületeket emeltette, a székelyföldi kisvárosokban, nagyobb községekben. 1941–42-ben Székelyudvarhelyen gyümölcsomagoló, Nyárádmagyaróson, Alsócsernátonban gyümölcsaszaló épült.²¹²

A FM Erdélyben gabonatárház építési programot kezdeményezett, létrehozta a Gabonatárházak Központi Építésvezetőisége Osztályt, amely nyilvános versenytárgyalásokat szervezett az építkezések kivállalására. 1941-ben „négy erdélyi gabonatárház építését” rendelte el a FM miniszter Sepsiszentgyörgy, Kézdivásárhely, Csíkszereda, Székelyudvarhely városokban”, Székelykeresztúrra a FM gyümölcsomagolót építtetett.²¹³

A kormányzat a magánépítkezéseket is támogatta. A kisgazdaságokban, az állati takarmányozás javítására támogatott silőépítési akció már 1940-ben beindult, 1943. nyarán az *Erdélyi Gazda* beszámolója szerint már 15 000 gazda udvarán használják a silót, abban az évben újabb 7 500-at építenek.²¹⁴ A silősegélyt minden 300 hold alatti területnél kisebb földön gazdálkodó földtulajdonos igénybe vehette.²¹⁵ Az állami segély összege az igazolt építkezési költség 50%-a volt.²¹⁶ 1941. nyaratól kukoricagóré építési államsegélyt is folyósítottak, a javasolt tőpusterv alapján építkezőknek. Ezt a támogatási formát 6–100 hold birtokon gazdálkodók vehették igénybe.²¹⁷

---

212 Uo. 59–60 p.

213 *Erdélyi Gazda*, 1941. november 491 p. és 509 p.

214 *Erdélyi Gazda*, 1943. november. 547 p.

215 *Erdélyi Gazda*, 1941. június. 251 p.

216 *Erdélyi Gazda*, 1943. április. 177–178 p.

217 *Erdélyi Gazda*, 1941. augusztus. 275 p.

A minta trágyatelep építési akcióban az állami támogatás trágyatelepenként a kisgazdáknak 120 pengős segílyt jelentett.²¹⁸ A mintaistálló építési mozgalomban, Kós Károly títusterve alapján, az újonnan felépült istállókra államsegélyből ingyenesen ablakokat és a szellőző-berendezéshez pénzbeli segílyt folyósítottak.²¹⁹

A tejipar fejlesztésére – feldolgozásra és értékesítésre – különös gondot fordított a földművelésügyi minisztérium. 1941 nyarán a „Szövetség pedig Erdélyre a földművelésügyi miniszter úrtól a 71398/1941 számú f. évi február hó 25-én kelt leiratában megbízást kapott:.. Szászrégen, Maroshévíz, Gyergyószentmiklós, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Gyimesbükk, Parajd: juhtej gyűjtő és gomolyakészítő, illetőleg juhgomolya-beváltó állomások létesítésére. Erre a földművelésügyi miniszter úr fent hivatkozott leiratában 120 000 pengő államsegélyt helyezett a Szövetségnek kilátásba, melyre 40 000 pengő már kiutaltatott. Egy-egy állomás után legfeljebb 4 000 pengő lehet a segíly.”²²⁰

A feldolgozóipari építkezéseknek ezekben az években Csík vármegyében jelentős megvalósításai voltak. Az egyik legjelentősebb a csíkszentsimoni szesz- és keményítőgyár volt: 1941 nyarán „Csíkszentsimonban avégből, hogy Csík főterméke a burgonya értékesíthető legyen a földművelésügyi és iparügyi minisztérium kezdeményezésére... burgonyakeményítő és szörpgyár van létesítés alatt.”²²¹ Néhány hónap múlva a „csíkszentsimoni keményítőgyár építkezési munkálatai annyira előrehaladtak, hogy a gyárat már október végén üzembe helyezik. Az új gyár felépítése és üzembe helyezése 1 millió 300 ezer pengőt igényel és évente 1200 vagon burgonya feldolgozására állítják be.” – adta hírül augusztusban a *Csíki Néplap*.²²²

---

218 Az EMGE munkája. i.h.: 75 p.

219 i.m.: 99 p.

220 MOL Z. 839.4 cs. 55 tétel. 134 p. Az erdélyi tejértékesítés. Összeállította: Brückler József 1941. június.

221 Uo. 8 p.

222 *Csíki Néplap*, 1941. augusztus 13.

A húsellátásban is ezekben az években kezdték érvényesíteni a higiéniai követelményeket (húsvizsgálat). A kisvárosokban az állam vágóhidak építését támogatta. 1941-ben „Csikszereda megyei városban a vágóhid befejezéséhez szükséges 120 000 pengő... felvétele folyamatban van.”²²³

A fában bővelkedő vidéken a fa jobb értékesítésének előmozdítására 1943 szeptemberében „a Csikszentsimonban létesített hordó és dongagyár befejezést nyert és üzembe is helyeztetett.”²²⁴

A Gyergyói medencében a szárhegyi len feldolgozó üzem létrehozása volt a legjelentősebb ipari építkezés. Az üzem felépítését már 1940-től kísérleti len termesztés előzte meg: a Szövetség Hitelszövetkezetek támogatásával a gazdák „kísérletképpen 12 kat. hold harmadosztályú földben elvetettek 1 000 kilogram olajlen vetőmagot... a termelésben részt vevő gazdák bruttó jövedelme holdanként meghaladta a 380 pengőt, amit azonos feltételek között semmilyen más terménnyel nem lehet elérni.” 1941-ben már 100 holdon vetettek a gyergyói gazdák lent.²²⁵ Az építkezéshez és az üzem felszereléséhez szükséges tőke állami és szövetkezeti összefogással, illetve a helyi gazdák részvételével teremtődött meg.

1943-ban „a szárhegyi Lenfeldolgozó Szövetkezet üzemében a gépek felszerelése közvetlenül befejezés előtt áll és augusztus 25-én teljes erővel megindul a termelés. Előbb annak az 50 vagon tavalyi rostlennel a feldolgozására kerül sor, melyet 400 kat. hold területen 700 kiscgazda termelt. Az idej termelési szerződések már együttesen mintegy 1100 hold rostlen vetést biztosítottak, tehát a tavalyi mennyiségnek közel háromszorosát... A Szárhegyi Lenfeldolgozó Szövetkezet egyben első példája Erdély gazdasági közületeinek széles távlatokat megnyitó összefogására. A szövetkezet üzletrésztőkéjébe ugyanis 100 000 pengőt jegyzett a Szövetség Gazdasági és Hitelszövetkezetek Központja, 100 000 pengőt a marosvásárhelyi Hangya, 50 000 pengőt a Szárhegyi Gazdasági

---

223 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32. sz. 313 p.

224 *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1943. 32. sz.

225 *Csiki Lapok*, 1942. február 15.

Szövetkezet, míg a Földművelésügyi Minisztérium 200 000 pengő jegyzésével járult hozzá a fontos üzem megteremtéséhez.”²²⁶

A kormányzat gabonatárház- építési programjának keretében a FM illetékes ügyosztályának beszámoló jelentése szerint „1942-43 évben magyar építési vállalkozókkal az alábbi tárházakat építettük (a Székelyföldön): Csíkszereda, Kézdivásárhely, Székelyudvarhely, mindhárom egyenként 1 800 t befogadóképességgel. Az 1943. évi gabonatárház építési programban az erdélyi részen „Dés 450 vagon, Máramarossziget 200 vagon és Gyergyószentmiklós 200 vagon befogadóképességű tárház” építésével szerepelt.”²²⁷

A Gyergyószentmiklóstra tervezett gabonatárház építését a város polgármestere levélben sürgette a földművelésügyi minisztertől „Tekintettel azonban arra, hogy a gabonatárháznak Gyergyószentmiklóson való megépítése a város és a környék szempontjából rendkívül fontos, tisztelettel kérem Nagyméltóságodat, hogy az előkészítő tárgyalásokat sürgősen lefolytatni és ennek eredményeképpen az építési munkálatokat mielőbb megindítani méltóztassék. Gyergyószentmiklós ugyanis, amely a székelyföldi városok egyik legnagyobbika, eddig kevés intézménnyel rendelkezik, amely körülmény a város lakossága körében bizonyos mérvű elégedetlenségre adott okot. Így a gabonatárház mielőbbi felépítése is nagyban hozzájárulna ahhoz, hogy a polgárság a kormányzat gondoskodását érezze, és elkedvetlenedése megsűnjön.”²²⁸

A város 1944. elején újabb gazdasági egységgel gyarapodott: „megépül a gyergyószentmiklósi vajgyár. A Gyergyószentmiklósi Tejszövetkezet vezetősége serényen munkálkodik a létesítendő vajgyár építési előkészítésén. Fülöp József állategészségügyi főtanácsos, a szövetkezet igazgatója elmondotta, hogy a 40 000 Pengős

---

226 *Gyergyó és vidéke*, 1943. augusztus. 6. *Csikvármegye Hivatalos Lapja*, 1943. szept. 2. 32. sz.

227 MOL K. 184. 1943. 40. 266004. iktsz. 273102 Földművelésügyi Minisztérium. Általános iratok. iktsz. 267.040 és 275.944.

228 MOL K. 184. 1943.40. 266004. iktsz. 273102 Földművelésügyi Minisztérium. Általános iratok.

állami segély már meg is érkezett. Az építkezéshez szükséges többi pénzt üzletrészek formájában a gyergyói gazdáknak kell bejegyezniük.”²²⁹

A szintén állami segéllyel bonyolított „hídmérleg akció” keretében 1942-ben 43, 1943-ban 34 hídmérleg épült. A nagyobb székelyföldi községekben az állam hídmérlegek építését oly módon támogatta, hogy a rendelkezések szerint „az érdekelt községek illetve szövetkezetek a szükséges telek biztosításán kívül semmi-féle anyagi természetű kötelezettségvállalással nem terhelhetők.”²³⁰

A Székelyföldön Felsőcsernáton, Mikóújfalu, Dálnok, Csík-szentdomokos, Tekerőpaták, Csíkmindszent részesült támogatásban az akció keretében.²³¹

A gyümölcstárolás feltételeinek javítását Udvarhely megyében támogatta az állam (Csíkban nem volt jelentékeny gyümölcstermesztés): „Székelykeresztúron már megkezdte az EMGE a gyümölcstároló építését, ami hivatva lesz megyénk gyümölcstermelésének átvételére s a kivitelre való szakszerű becsomagolásra.”²³²

Bár nem a két kutatott megye területén épültek, de ezeknek termékértékesítési lehetőségeit is javították a Hangya szövetkezet állami támogatással készült marosvásárhelyi, meggyesfalvi raktárai, hűtőházai.

A szövetkezet vezetősége a kormányzattól várt egyik újabb támogatás szükségességét a következőképp indokolta: „A hűtőház megépítése által képesek leszünk a leszegényedett erdélyi falvakból minden mennyiségben mindenféle gyümölcsöt, zöltséget, baromfit, tojást átvenni jó áron és azokat tárolás és eltartás révén meg tudjuk őrizni a közfogyasztásnak, s így egyfelől jelentékeny mértékben elősegítjük a Székelyföld vagyonosodását, másfelől szolgálatot teszünk az országnak közellátás terén... Ez ideig az

---

229 *Gyergyó és vidéke*, 1944. január 10.

230 MOL K. 184.6320 1942. 41. tétel. 30019.

231 MOL K. 184. F.M. 7312 1944. 41 tétel. 64003.

232 *Hargita*. 1941. október. 3.

alábbi részletezés szerinti összegű államsegély utalványozása történt részünkre:

Áruellátásra, forgalmunk fenntartására	1 500 000 P
Áruelosztó raktárak létesítésére	500 000 P
Tojásértékesítés beszerzése	25 000 P
Zöldségszárító üzem létesítésére	90 000 P
Összesen	2 215 000 P

Ezen kívül kaptak köteléki szövetkezeteink 4 000 000 P kamatmentes kölcsönt, amelynek törlesztése öt év múlva kezdődik és 10 év alatt fizetendő vissza.

A rendelkezésünkre álló tőkéből létesítettünk négy kirendeltséget, tizennégy áruelosztó raktárt megfelelő árukészlet tárolásával, megszerveztük az értékesítést (élő és vágott szarvasmarha, sertés hizlalás, tojás, baromfi, zöldség és tollértékesítés a köteléki szövetkezetek bevonásával, szalmafonás, fafaragás, erdei gyümölcs).²³³

A mezőgazdasági termékek értékesítésének megszervezésére a Hangya szintén államsegélyt kért: „A székely megyéket a lehetetlen rossz állapotban lévő utak a nagy távolságok és a vasút hiánya miatt a tojásexportőrök nem keresték fel. Désen és Kolozsváron 180-190 fillérbe került a tojás kg-ja, ugyanebben az időszakban a Székelyföldön 50-60 fillér. Megállapítottuk, hogy Székelykeresztúr, Székelyudvarhely, Barót, Sepsiszentgyörgy és a Kézdivásárhelyi medencében felesleges, értékesítésre váró tojástermelés van. Ezek a vidékek a román impérium alatt tojástermelésüket Brassóban, Nagyszebenben, főleg Bukarestben igen jól értékesítették. Ezen kívül Segesváron tojásexportőr volt, aki a Székelyföldet szervezettel behálózta és minden felesleget felvett.” A Hangya, hogy a gépkocsiszállítás, a rossz utak okozta költségeket fedezze, 30 000 P államsegélyt kér, mert felvásárlóinak köszönhetően „ma már minden székelyföldi gazda megkapja termelvényének tisztességes ellenértékét.” A kérelem szerint „nem akarunk Szövetségünk részére előnyös üzleti vállalkozásba kezdeni, törekvésünk csupán

---

233 MOL K. 184. 6320. 1942. 41 tétel. 30012.

csak az, hogy ráfizetés nélkül gazdáinknak a megfelelő árakat biztosítani tudjuk.”²³⁴ A szövetkezet 1941. dec. 31-i jelentése szerint „az elmúlt esztendőben 2 750 000 darab tojást vásároltunk fel, mely mennyiségből 6 vagonnal, mint kifogástalan exportárut külföldön értékesített a szövetkezet.”²³⁵

A FM a kért támogatást – ha nem is egészében – jóváhagyta: „figyelemmel a Székelyföld igen nehéz és rossz közlekedési viszonyaira és arra, hogy a termelők a tojásért elenyészően csekély árat kapnak, az ügyosztály indokoltnak tartja, hogy a Szövetség kérelme teljesíttessék... az erdélyrészi tojás értékesítésének fejlesztése céljából 25 000 pengő elszámolandó államsegély engedélyeztessék.”²³⁶ A kisgazdaságok segítését célzó kormányzati támogatások nem mindig találtak kedvező fogadtatásra. „Általában az akciók lebonyolítása a gazdák tartózkodása és pénzhiánya miatt nehezen megy”²³⁷ – vélekedett Csík megye alispánja 1941-ben. A tartózkodás a meggyökeresedett szokások feladásának nehézségét, az újjal való szembenállást, bizalmatlanságot jelentette. Például Csík-szépvízen a tehetősebb gazdák elutasították az ingyenes beton trágyatelep felépítését. [lásd a Ferencz Tiborral készült interjú-részletet – O. S.]. Úgy vélem, hogy a fejlesztési beavatkozások gyors térhódítását mély gyökerű mentális tényezők is akadályozták. Erre utal egy EMGE alkalmazott kifakadása is – egyébként a mezőgazdasági fejlesztések sikerpropagandáját folyamatosan terjesztő – *Erdélyi Gazda* hasábjain: „Erdélyi gazdatestvéreink bedugják fülüket a felhívások elől amelyek érdekeiket szolgálják! Elzárkóznak a maradiság, kényelemszeretet erős várába és mi hiába döngtetjük szavainkkal a kapukat, hiába hozzuk az új idők új szellemét, nem fogadják be.”²³⁸

Természetesen ezt a beállítódást nem lehet általánosítani, a támogató segélyezések általában hasznosultak. Kivételesen sikeres

---

234 MOL K.184.6320. 1942. 41 tétel. 70224.

235 Uo. 30019.

236 MOL K. 184. 6320. 1942. 41. 30012.

237 *Csík vármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32 sz. 319. p.

238 *Erdélyi Gazda*, 1943. február. 121 p.

akcióknak azokat tarthatjuk, amelyek beépültek a termelési folyamatba és később a gazdák saját költségükön is újra megvalósították. Terepmunkánk során pl. a homoródszentpáli silóhasználatot tapasztaltuk ilyen beépült gyakorlatnak. A faluban az első silókat a magyar állam támogatásával építették, ez a történeti tény a helyi köztudat része. Az intenzív állattartásra berendezkedett gazdák, később saját költségükön, még a hetvenes években is építettek silókat. Ezeket ma is használják. Vannak idős már munkaképtelen öregek, akik a silógödöröket kiadják használatra fiatalabb, több állatot tartó gazdáknak természetbeni fizetségért, vagy más szolgáltatásokért (pl. igásmunkáért).

A mezőgazdasági képzés támogatása

Az erdélyi felsőfokú gazdasági képzést a kolozsvári Gazdasági Akadémia biztosította. Marosvásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön középfokú gazdasági tanintézet létesült, szintén Marosvásárhelyen 1942-ben sajt-és vajmestereket képző mezőgazdasági tejipari szakiskola kezdte meg működését. Állami támogatással tovább működött a csíkszeredai mezőgazdasági szakiskola, a székelykeresztúri, gyergyószentmiklósi, kézdivásárhelyi téli gazdasági iskolák.

1941-ben „a földművelésügyi miniszter úr jóvoltából a vármege kérelmére a csíkszeredai m. kir. téli gazdasági iskola földműves szakiskolává alakult.”²³⁹

A csíkszeredai gazdasági iskolát már 1940-ben „a földművelésügyi minisztérium téli gazdasági iskolává rendezte be és dacára a nagy nehézségeknek december hó folyamán újból megnyitja kapuit a tanulni vágyó 15 év feletti gazda ifjak részére”, akiknek „a tanítás teljesen ingyenes.”²⁴⁰

A rendszeres intézményi képzés mellett alkalmanként különböző tanfolyamokat szerveztek. A FM erdélyi kirendeltsége a földműveseknek két-három hónapos téli gazdasági tanfolyamokat és a háziasszonyok részére hathetes háztartási vándortanfolyamo-

---

239 *Csíkvármegye Hivatalos Lapja*, 1941. 32. 320.

240 *Erdélyi Gazda*, 1940. december 1. 429 p.

kat szervezett. A három hónapos tanfolyamokat gazdasszony iskolának nevezték, ilyeneket 1941-42 telén Marosvásárhelyen, Csíksomlyón, Kézdivásárhelyen szerveztek.²⁴¹

1941 őszén 52 községben rendeztek gyümölcsfa-ápolási tanfolyamot, ezeken több mint 2 000 gazda vett részt.²⁴² 1942 tavaszán Erdélyben 7 permetező mesterképző tanfolyamot szerveztek, ahol összesen 150 hallgató tanulta a mesterséget.²⁴³

A mezőgazdasági gépkezelői tanfolyam 1941-42 telén Marosvásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön 454 hallgató részvételével zajlott. 1943 márciusában a FM Erdélyi Kirendeltsége és a Kolozsvári m. kir. Gazdasági Akadémia szervezésében újabb gépkezelői tanfolyam indult.²⁴⁴

A gazdatanfolyamokat a téli- és kora tavaszi időszakban szervezték 1941-ben Csíkmenaságon, Csíkszeredában, Homoródszentpálon, Csíkszentkirályon képeztek ezüstkalászos gazdákat.²⁴⁵

Az 1943. évi tavaszi tevékenységi összefoglaló szerint „1 400 ezüst kalászos gazdát képeztek ki az Erdélyben megrendezett idei m. kir. téli gazdasági tanfolyamokon. A FM erdélyi kirendeltsége nagy egyszerűséggel karolta fel a mezőgazdasági népnevelés ügyét. Ezt a célt szolgálják a három hónapos gazdasági tanfolyamok, amelyekből 1942-43 telén 44 zajlott le a kirendeltség munkaterületén, összesen 1 400 hallgatóval, amelyek egytől egyig a legszebb eredményekkel zárultak.”²⁴⁶

1944 februárjában Marosvásárhelyen gyógynövény-beváltói tanfolyam indult. A tél és a tavasz folyamán Kászonyújfaluban, Nagytusnádon, Taplocán, Torján 141 résztvevővel szervezett az EMGE 3 hónapos tanfolyamokat.²⁴⁷

---

241 Az EMGE munkája.... 55 p.

242 i.m.: 101 p.

243 Az EMGE munkája... 102 p.

244 *Erdélyi Gazda*, 1943. február. 64 p.

245 *Erdélyi Gazda*, 1941. április. 178, 186, 228 p.

246 *Csiki Néplap*, 1943. április 28.

247 *Erdélyi Gazda*, 1944. április 157 p.

A „Zöldmezőmozgalom” keretében több helyen „zöldmezőgazdasági” és pásztorképző tanfolyamokat szerveztek, 1941 őszén Udvarhely megyében a két tanfolyamnak 52 résztvevője volt.²⁴⁸

1943. telén Nyárádszeredán, Kézdivásárhelyen, Karcfalván, Madéfalván, Nagyalambfalván szervezett az EMGE állami támogatással zöldmezőgazdasági és pásztorképző tanfolyamokat.²⁴⁹ Tavasszal Szépvíz, Homoródszentmárton, Homoródszentpál, hasonló tanfolyamok színhelye volt.²⁵⁰ Ez utóbbi a községben a 47 hallgató „valóban mindenben megértette azt a magasabb törekvést, hogy különösen Erdélyt legelőinek szakszerű kezelésével az ország első állattenyésztő vidékévé kell emelni. A homoródszentpáli gazdák egyébként virágzó tejszövetkezetük miatt is vállalták ezt a gyönyörű munkát és lázasan készülnek a három székely vármegyének a folyó évben megrendezendő legelőversenyére.”²⁵¹

A téli tanfolyamok keretében folyó ismeretszerzés jelentőségét a *Kárpátmedence* folyóirat 1944 telén így foglalta össze: „A földművelésügyi minisztérium erdélyi kirendeltségének irányítása mellett már két esztendeje folyik a mezőgazdasági korszerű ismeretek népszerűsítése és ez idő alatt már sok ezer ezüstkalászos gazda kapcsolódott be a mezőgazdasági életünk fejlesztésére irányuló törekvésekbe. Az eddigi eredmények azt mutatják, hogy az ezüstkalászos gazdák számának emelése rendkívül kedvező hatással van népies gazdálkodásunkra. A múlt évben 40 téli gazdasági tanfolyamot szervezett a földművelésügyi minisztérium erdélyi kirendeltsége és ezt a számot az idén már 70–80-ra akarja emelni, hogy minél több önálló erdélyi kiscgazda szerezhesse meg a korszerű mezőgazdasági ismereteket.”²⁵²

A Gyergyói medencében is „a m.kir. FM a kor szellemének megfelelő haladó és okszerű gazdálkodás minél szélesebb rétegek-

---

248 Az EMGE munkája... 129 p.

249 *Erdélyi Gazda*, 1943. március 123–144 p.

250 *Erdélyi Gazda*, 1943. április 183 p.

251 *Erdélyi Gazda*, 1943. április 1. 183 p.

252 *Kárpátmedence*, 1944. január 47 p.

ben való elterjesztésére 1941. őszén Gyergyószentmiklós székhellyel téli gazdasági iskolát s mellette mezőgazdasági szaktanácsadó állomást létesített... A tanítás ingyenes. A tanulmányi időtartama 2 év.”²⁵³

A gazdasági oktatást a FM a következő években is rendszeresen támogatta: „Magyarország egyik legrégebb gazdasági szakiskolája a csíkszeredai. Már a háború előtt is mint földműves iskola általános népszerűségnek örvendett... A tanulmányi idő teljes két év. Beíratási tandíj és vizsgadíj nincs... A földművelésügyi minisztérium a kisgazda családokból származó tanulók részére nagyobb kedvezményt biztosít, amelyekért a felvételi kérvénnyel egyidejűen és az igazgatóság útján a m. kir. földművelésügyi minisztériumhoz kell folyamodni.”²⁵⁴

A falusi társadalomban azonban a gazdálkodásnál nagyobb presztízse volt a polgári foglalkozásoknak: „a gyergyói székely gazda nem adja gyermekét gazdasági iskolába, nem akarja, hogy többet és jobban tudjon mint az apja... Már két éve, hogy itt működik a téli gazdasági iskola, Gyergyószentmiklós kivételével egyetlen egy gyergyói község sem küldött tanítványokat. Ugyanekkor az alfalvi és ditrói polgári iskolákban hegyén-hátán tolonganak a kisgazda ifjak.”²⁵⁵

Az 1942. évi mezőgazdaság fejlesztési törvény létrehozta a községi gazdasági előjárói intézményt. A gazdasági előjárókat az ezüstkalászos gazdák közül választották. Még ez év őszén „Csík vármegyében oktatói tanfolyamot tartottak, amelyre összesen 45 gazdasági előjáró jelentkezett.”²⁵⁶

Akciók

A korszerű gazdasági ismeretek terjesztésére a Földművelésügyi Minisztérium Erdélyi Kirendeltsége és az EMGE különböző akciókat szervezett.

253 *Gyergyó és vidéke*, 1941. november. 8. 2 sz.

254 *Erdélyi Gazda*, 1943. április 1.

255 *Gyergyó és vidéke*, 1943. november 12.

256 *Erdélyi Gazda*, 1942. december 1. 591 p.

1941. tavaszán kezdődött a „Zöldmezőmozgalom zászlóbontása”²⁵⁷ Erdélyben, ennek célja: a legelőgazdálkodás, szántóföldi takarmánytermesztés fejlesztése, növénynemesítési, magtermesztési ismeretek terjesztése, előadások, tanulmányi szemlék szervezésével.²⁵⁸

1941. augusztus 30–31-én Sepsiszentgyörgyön az EMGE és a vármegyei gazdasági felügyelőségek közös támogatásával mezőgazdasági kiállítást rendeztek.²⁵⁹ A termesztési technológiák javítását célzó mezőgazdasági propaganda része volt a termelési versenyek szervezése, és a legjobb terméseredményeket elérő gazdák díjazása.

1942. tavaszán „a földművelésügyi miniszter az EMGE-ét napraforgó termelési verseny rendezésével bízta meg a résztvevők 50-500 hold földön gazdálkodók lehettek.”²⁶⁰

1942-ben az Országos Mezőgazdasági Kamara 18 000 pengő értékben kiszépeket kiosztásával támogatta a különböző termelési versenyeket, 1943-ban „kukorica és olajos növény termelési verseny”-t támogatott a kormányzat.²⁶¹

Az EMGE 1943. szeptember végén Gyergyószentmiklóson gazdanapokat szervezett: termény- és állatkiállítással (ló, szarvasmarha, sertés). Ugyanebben az évben „október 10-én Székelyudvarhelyen 115 gazdakör képviselőinek részvételével vármegyei gazdanap zajlott le, amit termény- és háziipari kiállítás és mezőgazdasági gépbemutató egészített ki. Az EMGE 1943. évi kukoricatermelési versenyének résztvevői közül 53 gazda állított ki.”²⁶² 1944 február 29-én Udvarhelyen kiosztották a kukoricatermelési verseny díjait, március elsején a FM erdélyi kirendeltsége, az EMGE és a Vármegyei Állattenyésztő Egyesület Székelykereszt-

---

257 *Erdélyi Gazda*, 1941. április 167 p.

258 *Erdélyi Gazda*, 1941. január 30 p.

259 *Erdélyi Gazda*, 1941. július 314 p.

260 *Erdélyi Gazda*, 1942. június 289 p.

261 *Erdélyi Gazda*, 1943. április 165 p.

262 *Erdélyi Gazda*, 1943. november 527 p.

úron bikakiállítást szervezett.²⁶³ Ezek a bikakiállítások rendszerek voltak, a Keresztúr melletti Fiafalva bikatenyésztőinek tenyészállatait távoli vidékek községei vásárolták fel.

A kormányzat 50%-os vasúti utazási kedvezménnyel támogatta az 1941. március 29–április 6. között szervezett országos mezőgazdasági kiállításra Budapestre kiutazó gazdákat.²⁶⁴

Egyszeri akció volt a 255.900/1942 F.M sz. rendelet alapján lebonyolított termelési jutalom azoknak a gazdáknak, akik a folyó év december végéig az őszi szántást legalább 15 cm mélyen elvégezték. Az ily módon megművelt területek után holdanként 10 P volt a termelési jutalom. Erre az akcióra és a téli tanfolyamokra egy idős csiki földműves így emlékezett: „A tanfolyamokat faluhatáron tartották a községi jegyzők, a tanító, a pap. Többen voltak a faluban ezüstkalászos gazdák... Hát érdekes volt, hogyne lehetett volna! Kinek tehetsége volt, hogy azt amit mondtak felszedje – mert elég érthető stílusba volt minden előadva – s az ember meggyőződött, hogy jól mondtak. Akkor akinek szántóterülete volt és elvégezte kellő időben az őszi mélyszántást, adókedvezményben részesült. Arra tanítottak, hogy tavasszal ne szántunk, s akkor is azután is meggyőződünk, hogy az őszi szántás a jó, mert a tavaszi szántással elrontom a magágyat, elrontom azt, amit a tél nekem előkészített a finom porhanyó magágyat, azt én tavasszal szántásándékosan elrontom, ha akkor szántok.”²⁶⁵

---

263 *Erdélyi Gazda*, 1944. április 141 p.

264 *Erdélyi Gazda*, 1941. március 135 p.

265 Elmondta Eröss Árpád (sz. 1923) Csíkszentmiklós, 2001. július 14.